

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«Історичний контекст і сучасні виклики
арабсько-ізраїльського конфлікту»**

Виконала: студентка 4 курсу групи УК-41
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Шарлай Олександра Романівна

(прізвище та ініціали)

Керівниця: к.політ.н., доц. Панасенко Г. С.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.політ.н. Савельєва Т. П.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії:

(підпис)

Вєлієв Фаріз Тейюб огли

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інститут Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)

Напрямок підготовки

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Шарлай Олександра Романівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Історичний контекст і сучасні виклики арабсько-

ізраїльського конфлікту»

керівник роботи Панасенко Ганна Сергіївна, к.політ.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від №4001-5/869 від 02.04.2025

2. Строк подання студентом роботи 05.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

Вивчити науково-теоретичну базу дослідження з теми арабсько-ізраїльського конфлікту; висвітлити історичні передумови виникнення конфлікту між

арабськими державами та Ізраїлем; проаналізувати ключові етапи ескалації та спроб врегулювання конфлікту у XX–XXI століттях; дослідити політичні, релігійні та геополітичні чинники, що впливають на конфлікт; розглянути роль міжнародних організацій та ключових глобальних гравців регулюванні ситуації; визначити можливі уроки для України, які випливають із досвіду врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
	Розділ 1. Теоретико-методологічні основи і джерельна база дослідження арабсько-ізраїльського конфлікту
	Розділ 2. Аналіз політичних і дипломатичних аспектів арабсько-ізраїльського конфлікту

5. Дата видачі завдання 25.11.2024 р.

Студентка

підпис

Олександра ШАРЛАЙ

ініціали, прізвище

Керівниця роботи

підпис

Ганна ПАНАСЕНКО

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Шарлай О. Р. Історичний контекст і сучасні виклики арабсько-ізраїльського конфлікту

Робота присвячена дослідженню історичних передумов та сучасних аспектів арабсько-ізраїльського конфлікту. Висвітлено ключові етапи розвитку конфлікту від його виникнення до сьогодення, з аналізом політичних, релігійних і геополітичних чинників, що сприяли ескалації протистояння. Особливу увагу приділено вивченню ролі міжнародних акторів, таких як США, Іран, Європейський Союз, а також ООН, у процесах миротворчості та врегулювання конфлікту. Окремо проаналізовано можливі уроки для України в контексті безпекової політики, дипломатичних стратегій та національного співіснування.

Ключові слова: *Близький Схід, арабсько-ізраїльський конфлікт, палестинське питання, релігія, геополітика, миротворчість, дипломатія.*

ANNOTATION

Sharlai O. R. Historical Context and Contemporary Challenges of the Arab-Israeli Conflict

It highlights the key stages of the conflict's development from its inception to the present, analyzing the political, religious, and geopolitical factors contributing to the escalation of confrontation. Special attention is given to examining the role of international actors, such as the USA, Iran, the European Union, and the UN, in peacekeeping and conflict resolution processes. Possible lessons for Ukraine are analyzed separately in the context of security policy, diplomatic strategies, and national coexistence.

Keywords: *Middle East, Arab-Israeli conflict, Palestinian issue, religion, geopolitics, peacekeeping, diplomacy.*

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи і джерельна база дослідження арабсько-ізраїльського конфлікту.....	6
1.1. Арабсько-ізраїльський конфлікт як об'єкт міжнародно-політичних досліджень.....	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	14
1.3. Соціально-економічний та політичний профіль основних учасників конфлікту: Ізраїль та Палестина.....	22
Розділ 2. Аналіз політичних і дипломатичних аспектів арабсько-ізраїльського конфлікту.....	32
2.1. Історичні передумови виникнення арабсько-ізраїльського конфлікту.....	32
2.2. Ключові етапи мирних переговорів та сучасні виклики у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту.....	39
2.3. Досвід врегулювання конфліктів на Близькому Сході для України.....	47
Висновки.....	56
Список використаних джерел.....	59

ВСТУП

Арабсько-ізраїльський конфлікт постає однією з найбільш тривалих та складних проблем сучасного світу. Його витoki пов'язані з протистоянням між єврейськими та арабськими спільнотами на території Палестини, що загострилося внаслідок геополітичних змін і появи Держави Ізраїль у 1948 році. Цей конфлікт не тільки перетворився на центральний фактор напруги на Близькому Сході, але й став глобальним викликом, який зачіпає питання безпеки, ідентичності та права на самовизначення.

Актуальність теми. Сучасний етап арабсько-ізраїльського конфлікту характеризується складною взаємодією глобальних та регіональних акторів, серед яких Ізраїль, Палестинська автономія, країни арабського світу, а також такі міжнародні гравці, як Сполучені Штати Америки, Європейський Союз та Організація Об'єднаних Націй. Нездатність досягти всеосяжної угоди є результатом комбінації факторів, включаючи несумісність цілей, глибоко вкорінену недовіру, геополітичні складності та вплив зовнішніх гравців. Це обумовлює необхідність пошуку нових підходів до вирішення проблем, які враховують сучасні геополітичні реалії.

Характеристика ступеня вивченості проблеми. Проблема арабсько-ізраїльського конфлікту привертала увагу багатьох дослідників у різні історичні періоди. У світовій науці значний внесок у вивчення цього питання зробили такі дослідники, як Abbas T. [11], Bein J., Hajjar L. [13], Elmalı B. [15], Kriesberg L. [27], Gonzalez A. [20], які досліджували еволюцію конфлікту, його ідеологічні засади, дипломатичні аспекти та наслідки для регіональної безпеки.

В українському науковому дискурсі дану тематику вивчають такі дослідники, як Козій О. [7], Захарченко А. [6], Оласюк Н. [8], Онацький М. [9], Панасенко Г. [10], які аналізують різні аспекти конфлікту, зокрема його дипломатичний вимір, військово-політичні чинники та релігійні

наративи. Їхні роботи охоплюють теми сучасного стану конфлікту, роль міжнародних акторів та можливості мирного врегулювання.

Незважаючи на значний обсяг наукових праць, залишається низка невирішених питань, зокрема щодо довгострокових перспектив мирного врегулювання, ефективності новітніх дипломатичних ініціатив та впливу глобальних геополітичних процесів на розвиток конфлікту.

Об'єктом дослідження є арабсько-ізраїльський конфлікт.

Предмет дослідження – історичні передумови, перебіг подій, сучасні виклики та дипломатичні аспекти конфлікту.

Мета роботи – встановлення основних чинників, що спричинили конфлікт, визначення його ключових етапів, дослідження ролі міжнародних організацій та держав-учасниць у процесі його врегулювання.

У процесі дослідження планується розв'язання наступних **завдань**:

- визначити історичні передумови виникнення арабсько-ізраїльського конфлікту та їх вплив на ескалацію протистояння.
- проаналізувати ключові етапи мирних переговорів, приділяючи увагу сучасним викликам, що впливають на їхній прогрес.
- оцінити сучасні стратегії врегулювання конфліктів, враховуючи геополітичні реалії й потребу в пошуку нових підходів.
- дослідити досвід врегулювання конфліктів на Близькому Сході, визначивши його значення для України та можливі уроки для подібних ситуацій.

Методи дослідження. У роботі застосовано аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та опис.

Джерельна база дослідження. Інформаційну базу дослідження складають праці провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників, міжнародні договори, офіційні документи ООН, аналітичні звіти, статистичні дані та матеріали міжнародних організацій.

Апробація результатів роботи Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у публікації «Ізраїльсько-палестинський

конфлікт: виклики мирного врегулювання та уроки для України», яка була підготовлена та внесена до матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм».

Крім того, окремі аспекти теми були висвітлені у доповіді «Культура та моральні цінності сучасного Ізраїлю: вплив іудаїзму», де проаналізовано роль іудаїзму у формуванні соціальних, моральних та культурних норм ізраїльського суспільства. Ця робота було представлена на IV Міжнародній науково-методичній конференції «Сходознавство. Актуальність та перспективи».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 56 сторінок тексту, 5 рисунків, 6 таблиць. Список джерел включає 45 найменувань літератури, з них 9 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

1.1. Арабсько-ізраїльський конфлікт як об'єкт міжнародно-політичних досліджень

Арабсько-ізраїльський конфлікт є одним із найтриваліших і найскладніших міжнародних протистоянь сучасності, коріння якого сягає початку XX ст. Він охоплює широкий спектр суперечностей, пов'язаних із територіальними, етнічними, релігійними та політичними аспектами. Це явище значною мірою визначає політичну ситуацію на Близькому Сході, впливаючи на відносини між державами регіону, а також між ключовими глобальними акторами. Його динаміка та прояви є результатом багаторівневої взаємодії між локальними, регіональними та міжнародними чинниками.

За визначенням Великої української енциклопедії, «арабсько-ізраїльський конфлікт – це протистояння між низкою арабських країн та арабськими радикальними угрупованнями, що підтримуються частиною арабського населення Ізраїлю й підконтрольних йому територій, з одного боку та сіоністським рухом, а від 1948 – Державою Ізраїль, з іншого» [42].

Це явище є одним із найобговорюваніших питань у міжнародно-політичних дослідженнях, що пояснюється його складністю та багатовимірністю. Обсяг літератури, присвяченої цьому конфлікту, є надзвичайно великим. Вона охоплює широкий спектр тем, включаючи історичні передумови конфлікту, роль релігії в розпалюванні протистояння, геополітичні аспекти та вплив міжнародних акторів, таких як ООН, США, ЄС та арабські країни. Крім того, значну увагу приділено аналізу мирних процесів, дипломатичних ініціатив та спроб вирішення конфлікту, зокрема через підписання мирних угод. Питання території Палестини було і залишається одним із найбільших, якщо не найважливішим викликом, який

досі зумовлює поляризацію держав і перебуває у центрі уваги міжнародного співтовариства.

Розглядаючи витoki конфлікту, важливо звернути увагу на ідеї та діяльність Т. Герця (1860 – 1904), який вважається засновником сучасного політичного сіонізму. Його книга «Єврейська держава» стала програмним документом, що виклала бачення створення незалежної єврейської держави як вирішення багатовікової проблеми єврейського народу. Автор підкреслював, що процес еміграції має бути добровільним і відбуватися за згодою більшості євреїв, що є важливою рисою політичного сіонізму. Він наголошував, що створення власної держави стане можливим завдяки технічному прогресу та розвитку цивілізації, що дозволяє долати старі обмеження. Це відродження не лише поліпшить економічну ситуацію, але й зупинить антисемітизм, оскільки єврейська нація більше не буде беззахисною. Журналіст бачив у створенні держави шлях до мирного співіснування і політичної стабільності. Його ідеї були підтримані численними єврейськими громадами, але також зазнали критики, оскільки не всі євреї поділяли його переконання щодо необхідності еміграції. Водночас, він визнавав, що процес створення держави буде довгим і складним, і вимагатиме підтримки міжнародної спільноти. Його ідеї надихнули тисячі послідовників та сприяли консолідації єврейського руху, який пізніше став ключовим фактором створення Держави Ізраїль у 1948 році [29].

Ідеї Герця стали основою для розвитку сіоністського руху, однак для глибшого розуміння еволюції цього руху важливо звернутися до праць Д. Бен-Гуріона, одного з лідерів сіоністського руху та творців держави Ізраїль. У своїй книзі «Відродження і доля Ізраїлю» дослідник зосередився на практичних аспектах реалізації сіоністських ідеалів, підкреслюючи, що створення держави вимагатиме великих зусиль і міжнародної підтримки. Він розглядав створення держави не тільки як політичну, а й як соціальну та

економічну задачу, акцентуючи увагу на інтеграції різних єврейських груп та побудові національної інфраструктури [14].

Д. Бен-Гуріон розглядає створення Ізраїлю як частину глобального процесу національного самовизначення, наголошуючи на ролі єврейської діаспори та необхідності повернення євреїв на історичну батьківщину. У його аналізі також детально висвітлено складнощі співіснування з арабськими сусідами, а питання територій Палестини розглянуто в контексті забезпечення безпеки молодій державі. Ці праці часто використовуються як основа для аналізу ключових геополітичних викликів конфлікту, оскільки вони поєднують історичний досвід із практичними рекомендаціями для формування державної політики [14].

Такий підхід до конфлікту є важливим для пояснення того, чому західний світ проявляє глибокий інтерес до війни між Ізраїлем та Палестиною, головним чином через її потенційний вплив на глобальний порядок. Крім того, Близький Схід є регіоном великого значення завдяки своїм значним природним ресурсам. Історично конфлікти в цьому регіоні часто спричиняли зростання цін на нафту через важливу роль у світовій енергетиці.

Якщо конфлікт продовжуватиметься, його вплив, імовірно, буде більш відчутним у країнах із прямим торговим зв'язком з Ізраїлем. Такі країни, як Сполучені Штати, Канада, держави-члени Європейського Союзу, Мексика, країни Європейської асоціації вільної торгівлі, Туреччина та країни блоку МЕРКОСУР, можуть зазнати суттєвіших економічних наслідків, включаючи потенційні перебої в торгівлі та коливання на фінансових ринках, особливо якщо конфлікт буде ускладнюватись або залишиться невирішеним. Зокрема, підвищена увага до цієї теми зумовлена необхідністю прогнозування наслідків конфлікту для економік різних країн, а також для аналізу можливих сценаріїв розвитку міжнародних відносин в умовах тривалої нестабільності [11].

І. Рабін, ізраїльський військовий і політичний діяч, активно брав участь у мирних переговорах і розумів: мир між Ізраїлем та Палестиною не лише важливий для стабільності Близького Сходу, а й має критичне значення для глобального порядку. Він став ініціатором Осло-угод, які виявилися важливим кроком до вирішення конфлікту і створення основи для мирного співіснування двох народів. Він вірив, що лише через створення двох незалежних держав – Ізраїлю та Палестини – можна досягти стабільності в регіоні. Колишній прем'єр міністр підкреслював, що процес мирних переговорів має бути націлений на взаємне визнання та безпеку для обох сторін. Його теорія мирного процесу акцентувала увагу на необхідності не тільки територіальних компромісів, але й на політичних змінах, що включали зміну ставлення обох народів до один одного. У його баченні мир не означав лише припинення насильства, а й створення умов для економічного розвитку та культурної інтеграції. Впровадження його підходу могло б не лише стабілізувати ситуацію в самому Ізраїлі, але й мати значний вплив на глобальний порядок, зокрема в економічному та політичному аспектах [11].

Ідеї другого президента Єгипту Г. Насера стали фундаментом арабського націоналізму та панарабізму. Його підхід був діаметрально протилежним поглядам ізраїльських політичних діячів і науковців, таких як Д. Бен-Гуріон та І. Рабін, оскільки він заперечував право Ізраїлю на існування, розглядаючи цю державу як прояв імперіалізму та колоніалізму. Заклик до боротьби за звільнення Палестини став основною темою його політичної риторики, що знайшло відображення в численних арабських революційних та визвольних рухах [11].

Ці прагнення були однією з найбільших перешкод для мирного врегулювання конфлікту на Близькому Сході, оскільки він відкидав будь-які переговори з Ізраїлем, доки арабські народи не відновлять свою суверенність на всій території. Це також пояснює чому він був активним учасником ряду військових конфліктів, таких як Шестиденна війна 1967 року, у ході якої його країна зазнала поразки від Ізраїлю [20].

Водночас, ідеї Я. Арафата, як лідера Організації визволення Палестини, доповнили і розвинули націоналістичні погляди Г. Насера, фокусуючись на праві палестинців на самовизначення та створення незалежної Палестинської держави. Я. Арафат, визнавав необхідність міжнародних дипломатичних зусиль для досягнення цього, хоча його позиція залишалася жорсткою щодо неприпустимості будь-яких компромісів з Ізраїлем. Його риторика була спрямована на мобілізацію арабських народів і підвищення міжнародної підтримки палестинської справи, зокрема через кампанії в ООН та заклики до бойкоту Ізраїлю. Однак, обидва лідери поділяли загальну мету знищення Ізраїлю та визволення Палестини. Я. Арафат відкидав існування Ізраїлю в межах його колоніальних кордонів і намагався залучити арабські держави та міжнародну спільноту для вирішення цього питання. Проте з часом його підхід став більш гнучким через досвід багатьох років боротьби, що знайшло своє відображення в Осло-угодах 1993 року, де він погодився на двостороннє визнання з Ізраїлем в обмін на певні територіальні поступки, що ставали основою для можливого мирного процесу [20].

Власне, ці численні зовнішні впливи й різноманіття точок зору значно ускладнюють аналіз і розуміння справжніх мотивів і цілей усіх учасників конфлікту. У цьому контексті заслуговують на увагу роботи Р. Халіді, одного з провідних фахівців з історії та політики Близького Сходу. Його праця «Залізна клітка: історія палестинської боротьби за державність» є фундаментальним джерелом для аналізу палестинського питання. Дослідник акцентує увагу на багаторічному колоніальному контексті, який вплинув на формування палестинської ідентичності та структури політичного спротиву. Він підкреслює, що внутрішні суперечності палестинських лідерів, а також зовнішні втручання ключових міжнародних гравців значною мірою визначили сучасну динаміку конфлікту. Особливу увагу в його дослідженнях приділено впливу британського мандату, який заклав основи для тривалих суперечок щодо території Палестини. Крім того, Р. Халіді глибоко аналізує

роль США та ООН у підтримці певних сторін конфлікту, розкриваючи складність міжнародного втручання у цей регіон [26].

Водночас це підвищує важливість інтердисциплінарних підходів і комбінування політичного, економічного, соціального і гуманітарного аналізу. Дослідження можуть бути сформовані під впливом національних інтересів держав чи підтримки певних політичних сил, що впливає на обрану методологію, вибір джерел і навіть трактування історичних фактів.

Окрім того, вивчення дипломатичних стратегій показало, як різні країни використовують свої політичні й економічні важелі для впливу на хід мирного процесу, враховуючи власні інтереси та стратегічні цілі. Відзначено також важливість м'якої сили, яка включає культурні та гуманітарні ініціативи, що допомагають збудувати довіру між сторонами конфлікту. Економічні санкції, гуманітарна допомога та вплив міжнародних фінансових інститутів у контексті аналізу арабсько-ізраїльського конфлікту, ймовірно, набудуть ще більшої значущості як складові стратегії міжнародного врегулювання.

В основі арабсько-ізраїльського конфлікту лежить не лише територіальна суперечка, а й релігійне протистояння. Роботи таких дослідників, як С. Мітчелл [30] та Р. Халіді [26] значною мірою сприяли поглибленню розуміння цього аспекту. Фахівчиня у своїй роботі «Функція релігії в ізраїльсько-палестинському конфлікті» підкреслює, як релігійні символи та переконання формують національні ідентичності, а також впливають на політичні стратегії, особливо у контексті територіальних претензій. Вона зазначає, що Єрусалим є священним містом для трьох світових релігій: юдаїзму, ісламу та християнства, що робить його політичний статус надзвичайно чутливим і важливим для обох сторін конфлікту [30].

Цю ж тему доповнює історик Р. Халіді, у своїй праці, де він аналізує історичні та політичні аспекти конфлікту, зокрема роль колоніальних сил і міжнародних акторів, а також внутрішні суперечності серед палестинців, які ускладнюють процес досягнення єдності. Разом ці дослідження показують, як

релігія і політика взаємодіють, створюючи унікальні труднощі для дипломатії та мирного врегулювання конфлікту [26].

Ця релігійна прив'язка до території значно ускладнює дослідження арабсько-ізраїльського конфлікту, оскільки вона додає додаткові, часто емоційно заряджені, виміри до вже складної ситуації. Територіальні суперечки між Ізраїлем та арабськими країнами не можна розглядати лише через призму політичних або економічних інтересів – вони переплітаються з глибокими релігійними переконаннями і культурними уявленнями, що робить аналіз конфлікту особливо чутливим.

Дослідження арабсько-ізраїльського конфлікту як об'єкта міжнародно-політичних досліджень ускладнюється впливом медіа та соціальних мереж, що забезпечують миттєве поширення інформації [31]. Е. Саїд, американський літературний критик палестинського походження та політичний активіст, у «Висвітлення ісламу» аналізує, як західні медіа створюють спрощений та упереджений образ ісламського світу, асоціюючи його з тероризмом і релігійним фанатизмом. Він розглядає події, як-от іранська криза, Перська війна та 11 вересня, показуючи, як медіа формують уявлення про іслам як монолітну реальність. Це створює стереотипи, які ускладнюють об'єктивне розуміння арабсько-ізраїльського конфлікту та поглиблюють культурний розрив між Сходом і Заходом [36].

Ліберали вважають, що протидія міжнародним викликам, таким як геноцид, вимагає багатосторонньої взаємодії, просування демократичних ідеалів і захисту індивідуальних прав. Соціальні медіа, сприяючи транскордонному спілкуванню, дозволяють доносити правду про конфлікт, підвищуючи глобальну обізнаність. Під час загострення 7 жовтня 2023 року, коли Ізраїль відповів на атаку ХАМАС, платформи, такі як Instagram і X, заповнили живі репортажі палестинських журналістів. Їхні дописи, що показували руйнування будинків і страждання цивільних, зокрема дітей, створювали емоційний зв'язок із аудиторією, гуманізуючи палестинську боротьбу. Хештеги, як-от #FreePalestine, стали потужними інструментами

мобілізації, спонукаючи мн людей до протестів проти насильства та вимог справедливості. Це ілюструє, як соціальні медіа можуть слугувати платформою для ліберальних ідей, сприяючи толерантності, спростовуючи екстремізм і підтримуючи цифрову дипломатію [31].

Натомість теорія реалізму розглядає соціальні медіа як інструмент дезінформації, що використовується для зміцнення влади. Реалізм акцентує на виживанні та домінуванні, і в контексті конфлікту Ізраїль, згідно з неореалізмом, може вдаватися до насильства, щоб продемонструвати силу. Соціальні медіа стають полем інформаційної війни, де пропаганда формує хибне сприйняття [36]. Для зменшення впливу дезінформації та сприяння конструктивному діалогу соціальні медіа-платформи повинні вдосконалити модерацію, забезпечуючи прозорість і нейтральність. Користувачам слід критично оцінювати інформацію, звертаючись до різноманітних джерел.

Отже, вивчення арабсько-ізраїльського питання як об'єкта міжнародно-політичних досліджень вимагає комплексного підходу, який враховує різноманітні аспекти – територіальні, релігійні, політичні та соціальні. Конфлікт є багатовимірним і складним явищем, що не піддається простим аналізам, оскільки включає як локальні, так і глобальні чинники, що взаємодіють. Особливо важливою є роль релігії, яка додатково ускладнює розуміння територіальних суперечок, зважаючи на те, що священні місця мають великі значення для трьох світових релігій, що призводить до політичної напруги. Урахування ідеологічних, історичних і культурних складових дозволяє розкрити глибинні причини конфлікту, але вимагає уникнення спрощень і однозначних трактувань.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Палестино-ізраїльський конфлікт є складним і багатограним явищем, що вимагає чіткого розуміння ключових понять та ідеологій, які визначають його історичний і сучасний контекст. Аналіз цього конфлікту залежить від концептуальних рамок, що формують сприйняття сторін, їхніх мотивів і дій.

Однією з таких концепцій є сіонізм, який став основою створення та існування сучасної держави Ізраїль. Для кращого розуміння цієї теми варто звернутися до визначення, яке дає Х. Ганс, один із провідних сучасних політичних філософів, професор права Тель-Авівського університету, автор численних праць на теми політики, націоналізму та ізраїльських громадських справ. У своїй книзі «Сіонізм: моральність єврейської держави» він надає визначення через призму моральних та політичних категорій [18].

За його словами, сіонізм – це ідеологія, яка класифікується як етнокультурний націоналізм, де члени груп, що мають спільну історію, релігію чи культуру, мають інтереси в збереженні своєї культури через право на національне самовизначення [18].

Виникнення сіоністського руху значною мірою було реакцією на антисемітські настрої та політику в Європі, особливо в Західній Європі, які євреї зазнавали упродовж століть. Т. Герцль, австрійський журналіст і письменник, став ключовою постаттю цього руху. У своїй книзі він стверджував, що мирне співіснування євреїв і не євреїв у Європі неможливе, і єдиним рішенням є створення єврейської національної держави. У 1897 році він організував Перший Всесвітній сіоністський конгрес у Базелі, Швейцарія, де була заснована Всесвітня сіоністська організація. Цей конгрес став поворотним моментом, визначивши політичну мету сіонізму – створення власної держави [32].

На ранніх етапах сіонізму не було одностайної згоди, що єврейська держава має бути саме в Палестині. Наприклад, розглядалися альтернативи, такі як території в Африці. Однак, Балфурська декларація 1917 року, підтримана лідером сіоністського руху Х. Вейцманом, визнала право євреїв на національний осередок у Палестині. Єврейський легіон допоміг Британії витіснити османів із Палестини під час Першої світової війни. Голокост (1933 – 1945) посилив моральну легітимність сіонізму, довівши потребу в безпечному притулку. У 1947 році ООН запропонувала поділ Палестини на

єврейську та арабську держави. 14 травня 1948 року Д. Бен-Гуріон проголосив незалежність Ізраїлю, що араби назвали Накбою [37].

Сіонізм після 1948 року став ідеологією підтримки існування та розвитку Ізраїлю. Він поєднує релігійні, світські, соціалістичні та капіталістичні погляди. Таким чином, сіонізм еволюціонував від культурно-релігійного поняття, пов'язаного з Сіоном, до політичного руху, спрямованого на створення національної держави, що знайшло своє втілення в утворенні Ізраїлю.

В даному контексті є доцільним дослідити обидві сторони конфлікту. Ісламізм – це погляд на іслам не лише як на «релігію» в вузькому сенсі теологічних переконань, приватної молитви чи поклоніння, а й як на спосіб життя, що надає вказівки щодо політичної, економічної та соціальної поведінки. Ісламізм більше не є релігією, а скоріше ідеологією з чіткою доктриною, яка може створити «Ісламську державу», засновану на законі шаріату. Він став основою боротьби арабських країн та палестинських організацій проти Ізраїлю, сприяючи поширенню радикальних рухів, таких як ХАМАС та Ісламський джихад [36].

Ці ідеології, є основою дослідженого конфлікту, оскільки вони визначають політичні та релігійні цінності сторін, що суперечать одна одній. Ми називаємо це «арабо-ізраїльським конфліктом» (а не «ізраїльсько-палестинським конфліктом»), оскільки цей конфлікт охоплює не лише боротьбу між Ізраїлем та палестинцями, але й більш широкі суперечки між єврейським і арабським світами. Ізраїльсько-палестинський конфлікт в свою чергу зосереджений на питаннях суверенітету та кордонів між Ізраїлем і палестинцями, а також на пошуку рішень для мирного співіснування в цих межах.

Окрім ідеологій, необхідно звернути увагу на низку важливих подій і термінів, що стали ключовими для розвитку конфлікту. Одним із найперших важливих термінів є алія – етапи масової еміграції євреїв до Палестини, які мали значний вплив на формування єврейської громади в регіоні [28].

Іммігранти прибули п'ятьма хвилями. В таблиці 1.1 наведено їхні розміри. Загалом, перші три хвилі походили переважно з Росії, Румунії та Польщі, після російських погромів 1881 року та організації нових соціальних рухів. Кожна хвиля налічувала близько 35 тис. іммігрантів, які заснували нові типи сільськогосподарських поселень (кібуци), такі як приватні та колективні поселення.

Таблиця 1. 1

Хвилі єврейської імміграції (1882 – 1948 роки)

Хвилі імміграцій	Обсяг (тис.)
Перша алія (1882 – 1903)	20-30
Друга алія (1904 – 1914)	35-40
Третя алія (1919 – 1923)	35
Четверта алія (1924 – 1929)	82
П'ята алія (1929 – 1939)	250
Друга світова війна (1939 – 1945)	92
Після Другої світової війни (1947– 1948)	61
Всього (1882 – 1948)	542-562

Складено авторкою за джерелом: [43]

Ці хвилі змінили демографічну структуру регіону, що викликало напруженість із місцевим арабським населенням, яке побоювалося втрати земель і політичного впливу. У ході арабо-ізраїльської війни 1947 – 1949 років, відомої серед палестинців як Накба, близько 700 – 750 тис. палестинських арабів залишили свої домівки або були змушені покинути території, що увійшли до складу Ізраїлю. Багато з них оселилися в таборах біженців у Йорданії, Лівані, Сирії та на територіях Західного берега річки Йордан і Сектора Гази. Після 1948 року близько 800 – 850 тис. євреїв були змушені покинути арабські країни через антиєврейські настрої, погроми та дискримінаційну політику. Більшість із них іммігрувала до Ізраїлю або оселилася в інших країнах. Обидва потоки біженців стали важливими елементами конфлікту, впливаючи на демографічні, політичні та соціальні аспекти регіону [29].

Ці процеси тісно пов'язані з концепцією самовизначення, адже прагнення як єврейського, так і палестинського народів до створення власних держав стало основою конфлікту. Відповідно до цього принципу, кожен народ має право самостійно визначати свій політичний статус, вільно розвивати свою економіку, культуру та соціальні інститути, не зазнаючи зовнішнього втручання. Водночас реалізація цього права в багатьох випадках породжує складні політичні, територіальні й гуманітарні проблеми.

Унікальність палестинсько-ізраїльського випадку полягає в тому, що йдеться не про боротьбу колонії з метрополією, а про суперечку між двома народами, кожен з яких претендує на ті самі землі, вважаючи їх своєю історичною і духовною батьківщиною. Таким чином, реалізація права на самовизначення не є односторонньою вимогою, а відображає дуалізм прав, що перебувають у прямій конкуренції. У цьому випадку самовизначення – це не лише право на створення держави, а ще й засіб збереження національної ідентичності, колективної пам'яті та культурного простору в умовах тривалого конфлікту. Дискурс самовизначення в арабо-ізраїльському конфлікті часто набуває політизованого змісту, коли одна сторона вважає реалізацію права іншої сторони загрозою своїй безпеці або історичній легітимності. Це перетворює самовизначення з юридичної категорії на інструмент політичної мобілізації, що проявляється як у дипломатичній риториці, так і в політичній діяльності – від створення інституцій самоврядування до односторонніх декларацій про незалежність [29].

У цьому контексті надзвичайно важливим і суперечливим є питання кордонів. Тому варто відзначити наявність такого явища, як зелена лінія. За визначенням Т. Поллака, історика який цікавиться єврейською історією, живе в Єрусалимі та є віруючим християнином, це тимчасова межа, що була встановлена після припинення вогню між Ізраїлем та Йорданією в 1949 році. Дослідник зазначає, що вона не є міжнародно визнаною кордону, а скоріше символізує тимчасовий поділ територій, що виник внаслідок конкретних

історичних обставин і політичних рішень, і досі є предметом суперечок та різних інтерпретацій [44].

Після 1948 року, що співпав зі створенням АОІ, палестинці почали створювати свої військові об'єднання, зокрема Організація визволення Палестини (ОВП). Дж. Бейнін та Л. Хаджар дають їй визначення як загальна організаційна структура, в рамках якої збираються всі організації, групи командос, профспілки, професійні асоціації, а також видатні національні діячі, щоб працювати над досягненням палестинських національних цілей. Заснована в 1964 році, вона зазнала різноманітних організаційних розробок і змін упродовж тривалого періоду трансформації [13].

Ще однією з таких організацій є ХАМАС – палестинська політична та військова організація, заснована в 1987 році під час Першої Інтифади (повстання), з шейхом А. Ясином серед її засновників. Відома своєю ідеологією Мусульманського братства, організація управляє сектором Газа з 2007 року після перемоги на виборах і наступного конфлікту з Фатхом [7].

Іншим важливим гравцем є Ісламський джихад, який також виник в 1980-х роках і має схожу мету – боротьбу проти Ізраїлю. Ця організація більше орієнтована на ісламську революцію та боротьбу за створення ісламської держави в Палестині. Він активно використовує терористичні методи боротьби і є одним із найбільших ворогів Ізраїлю серед палестинських угруповань [8].

Організацією, що активно бере участь у конфлікті на Близькому Сході, є Хезболла, створена в 1982 році в Лівані. Це ліванський шиїтський соціальний рух, який прагне до масштабних змін в існуючому соціальному та політичному порядку шляхом використання поєднання офіційної діяльності а також військової діяльності. Хезбола є посередником Ірану, який діє відповідно до стратегічних інтересів цієї країни на Близькому Сході [6].

Кожна з організацій відіграє ключову роль у розвитку та ескалації конфлікту, виступаючи як важливі політичні та військові сили, що впливають на динаміку подій. Щороку з'являються нові організації та угруповання, які

підтримують або розширюють боротьбу за ідеологічні, політичні чи терористичні цілі. Це збільшення кількості акторів на політичній арені ускладнює вирішення конфлікту, оскільки кожна організація має свої інтереси, стратегії та підтримку з боку різних регіональних та міжнародних гравців.

Варто зауважити, що як ізраїльська, так і палестинська сторона вдавалися до практик, які в міжнародному дискурсі кваліфікуються як окупаційні. Це ще більше ускладнює пошук справедливого й збалансованого вирішення конфлікту. Ключовим етапом стала Шестиденна війна 1967 року, після якої Ізраїль окупував Східний Єрусалим, Західний берег річки Йордан, Сектор Гази, Синайський півострів і Голанські висоти. Хоча Синай пізніше було повернено Єгипту в рамках Кемп-Девідських угод, решта територій залишаються предметом суперечок. Зокрема, будівництво поселень на Західному березі вважається міжнародною спільнотою незаконним і таким, що порушує Четверту Женевську конвенцію. Ізраїль же аргументує свою присутність на цих землях як вимушений захід безпеки або як реалізацію історичних прав єврейського народу. З палестинського боку теж траплялися випадки тимчасової або силової спроби встановити контроль над певними територіями, хоча в умовах відсутності визнаної державності та обмежених ресурсів такі дії набували іншої форми [12].

Наприклад, після виведення Ізраїлю з Сектора Гази у 2005 році, ХАМАС фактично встановив повний контроль над цією територією, усунувши політичних опонентів із ФАТХу та запровадивши власні правила управління. Така «внутрішня окупація» нерідко супроводжувалася порушеннями прав людини, придушенням опозиції та обмеженням свобод мешканців. Таким чином, поняття окупації у цьому конфлікті не є однозначним – воно включає як класичні форми військового контролю над територіями, так і внутрішню узурпацію влади, що перешкоджає розвитку демократичних інституцій. В обох випадках дана практика виступає не лише інструментом контролю, а й фактором, який посилює політичну

радикалізацію, знижує довіру між сторонами та віддаляє перспективу мирного врегулювання [29].

Упродовж десятиліть численні міжнародні актори докладали зусиль для посередництва між сторонами конфлікту, прагнучи досягти справедливого та тривалого миру. Проте складність питання, його багаторівневий історичний і політичний характер, а також глибока недовіра між Ізраїлем і палестинськими структурами неодноразово призводили до провалу навіть найперспективніших ініціатив. Мирний процес – це комплекс політичних, дипломатичних, правових та соціальних заходів, спрямованих на припинення збройного конфлікту, усунення його причин і досягнення стійкого миру між сторонами. Цей процес охоплює декілька етапів: початкові переговори, підписання тимчасових угод, реалізацію домовленостей, моніторинг виконання та, в ідеалі, досягнення остаточного політичного врегулювання. Важливою складовою є залучення міжнародних акторів, здатних забезпечити нейтралітет, підтримку сторін і гарантії виконання домовленостей. Успішність залежить не лише від політичної волі, але й від участі громадянського суспільства, економічного відновлення та подолання ворожнечі між народами.

Серед найвідоміших спроб мирного врегулювання варто згадати Кемп-Девідські угоди 1978 року, які, хоча й стосувалися передусім ізраїльсько-єгипетських відносин, започаткували модель переговорного процесу на Близькому Сході за участі США [27]. Значним проривом стали також Ослоські угоди 1993 року, коли за посередництва Норвегії було досягнуто домовленості між Ізраїлем та Організацією визволення Палестини. Міжнародні зусилля щодо мирного врегулювання конфлікту залишаються фрагментованими, а результати – обмеженими. Для досягнення стійкого миру необхідне не лише зовнішнє посередництво, але й глибока внутрішня трансформація обох сторін, готовність до взаємного визнання, компромісів і побудови довіри, яка сьогодні залишається надзвичайно крихкою [39].

Отже, палестино-ізраїльський конфлікт залишається одним із найтриваліших і найскладніших у світі, оскільки в його основі лежать глибокі історичні, релігійні та політичні суперечності. Сіонізм і ісламізм, як провідні ідеології обох сторін, відображають прагнення до національного самовизначення й збереження ідентичності. Багатоетапний розвиток подій, включаючи утворення держави Ізраїль, переселення населення, війни та спроби мирного врегулювання, сформував реальність, у якій обидві сторони вважають себе жертвами. Міжнародне співтовариство неодноразово намагалося зупинити ескалацію, але стабільного миру досі не досягнуто. Для врегулювання конфлікту необхідне глибоке розуміння інтересів обох народів, готовність до діалогу та компромісу, а також активна підтримка міжнародних посередників.

1.3 Соціально-політичний та економічний профіль основних учасників конфлікту: Ізраїль та Палестина

Ізраїль розташований на східному узбережжі Середземного моря, на стику Європи, Африки та Азії. Країна межує з Ліваном і Сирією на півночі, Йорданією на сході та Єгиптом на півдні. Країна має тисячолітню історію, що починається з єврейської цивілізації в цьому регіоні.

У 70 році н.е. в ході Першої Юдейської війни, воїни римської армії зруйнували Другий Єрусалимський храм. Упродовж двох тисяч років на цій землі змінювались імперії, проте між 1517 і 1917 роками Палестина була частиною Османської імперії, яка занепала, а регіон став бідним і малонаселеним. У 1917 році Англія отримала мандат на управління Палестиною, відповідно до Бальфурської декларації, яка визнавала прагнення євреїв до створення національного дому в Палестині [37].

Після проголошення незалежності 14 травня 1948 року Ізраїль сформував свою політичну структуру, яка є парламентською демократією з трьома основними гілками влади: законодавчою, виконавчою та судовою. Законодавчий орган, Кнесет, складається з 120 членів, обраних за

пропорційною системою. Історично найвпливовішими партіями були правоцентристський Лікуд і лівоцентристська Лейбористська партія, але після початку Другої інтифади в 2000 році Лейбористи почали занепадати, і на 2023 рік Лікуд залишався найбільшою партією в Кнесеті. Президент Ізраїлю Іцхак Герцог, який обіймає посаду від 7 липня 2021 року, має переважно церемоніальну роль. Як глава держави, він бере участь у важливих державних заходах та представляє державу на міжнародній арені. Судова влада гарантує незалежність суддів, а Верховний суд здійснює правовий контроль над діяльністю уряду. Преса вважається «четвертою гілкою» влади завдяки своїй незалежності та ролі в контролі уряду [37].

Населення Ізраїлю становить близько 9,5 млн осіб. Порівняння населення Ізраїлю, Лівану та Палестини (рис.1.1) в 2024 році є цікавим через їхню геополітичну та історичну близькість, а також через спільні та відмінні демографічні чинники. Ізраїль має найбільшу чисельність серед цих територій завдяки високій імміграції.

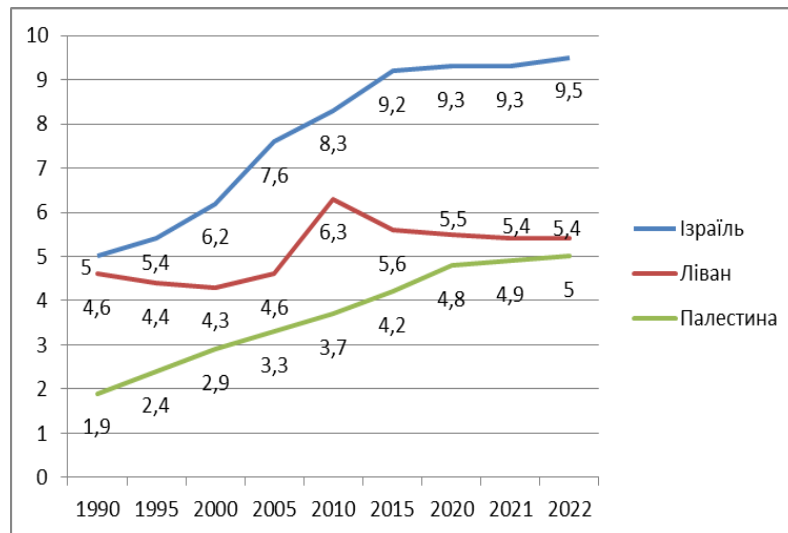

Рис.1.1. Порівняння населення Ізраїлю, Лівана та Палестини (у млн) (1990 – 2024 роки)

Складено авторкою за джерелом: [43]

Більшість населення Ізраїлю складають євреї, яких понад 69%, а мусульмани складають 20%. Християн в країні близько 2%, а інші релігійні групи, такі як буддисти та атеїсти, мають менший відсоток (рис.1.2). Релігійні

громади розподілені по території: мусульмани та християни переважають у північних регіонах, а євреї – в інших частинах країни [14].

Незважаючи на зростання показників населення, розташування Ізраїлю є досить не вигідним. Країна має конфлікти з арабським світом (окрім Йорданії) та Іраном.

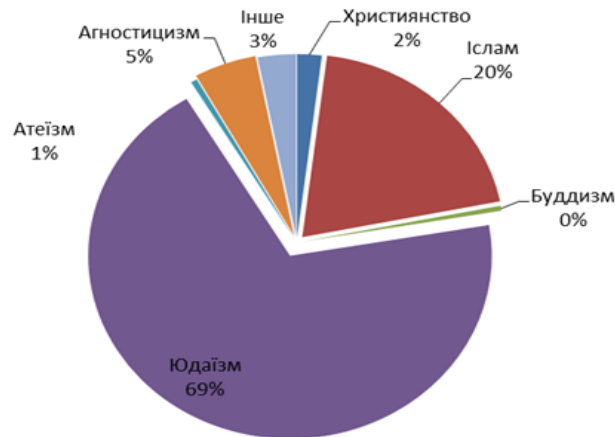

Рис.1.2. Релігійний ландшафт Ізраїлю (2020 – 2023 роки)

Складено авторкою за джерелом: [43]

Це ускладнює торгівлю з більшістю країн Близького Сходу та перешкоджає розвитку туризму і транспортуванню товарів через сушу до інших країн. Проте Ізраїль має високий рівень економічного розвитку, що підтверджується величезним показником ВВП на душу населення (рис.1.3).

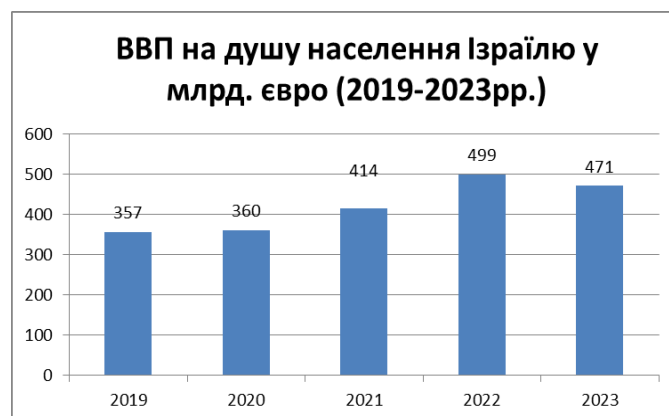

Рис.1.3. ВВП на душу населення Ізраїлю у млрд євро (2019 – 2023 роки)

Складено авторкою за джерелом: [45]

Що стосується промисловості, то вона базується на сучасних технологіях і наукових розробках численних дослідницьких інститутів.

ІТ-сектор, електроніка, хімічна і фармацевтична промисловість є основними галузями економіки, тоді як текстильна та харчова промисловість зазнали скорочення. Ізраїль значною мірою залежить від зовнішньоекономічної співпраці. Ізраїль є найбільшим експортером діамантів у світі та важливим постачальником програмного забезпечення, одягу і продуктів харчування. Основними статтями імпорту є нафта, зерно, сировина та військова техніка.

Найбільша частка в експорті належить капітальним товарам (35,41%), що свідчить про сильну позицію країни у виробництві та технологічному секторі. Водночас, споживчі товари займають значну частку в імпорті (31,77%), що вказує на високий попит на продукцію для кінцевого споживання (табл.2.1). Зважені середні показники дозволяють оцінити вплив кожної групи товарів на економіку, що важливо для аналізу торговельної політики та економічного розвитку країни [32].

Таблиця 2.1

Експорт та імпорт товарних груп Ізраїлю за 2022 р.

Товарні групи	Експорт (млн дол. США)	Частка в експорті (%)	Імпорт (млн дол. США)	Частка в імпорті (%)
Сировина	3,629	500	19,308	17,92
Проміжні товари	23,116	31,85	23,463	21,77
Споживчі товари	14,970	20,63	34,230	31,77
Інвестиційні товари	25,698	35,41	28,912	26,83

Складено авторкою за джерелом: [43]

У 2022 році найбільшими імпортерами були США (13,6%), Китай (8,66%) і Німеччина (6,34%). Найбільшими експортерами стали Китай (14,55%), США (8,33%) і Німеччина (6,26%). Це свідчить про активну участь Ізраїлю в міжнародній торгівлі з ключовими економічними партнерами [43].

Упродовж останніх років Ізраїль утримує лідерські позиції у сфері світових інновацій, стабільно перебуваючи в топі глобальних рейтингів завдяки потужній екосистемі стартапів, високому рівню досліджень і розробок та значним інвестиціям у технології. У 2023 році країна показала

особливо сильні результати в інноваційних результатах, таких як створення нових продуктів і технологій, перевищуючи свої показники в інноваційних внесках, зокрема в інфраструктурі та фінансуванні (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рейтинг глобального індексу інновацій Ізраїлю (2020 – 2023 роки)

Рік	Позиція за індексом інновацій	Рейтинг за інноваційними внесками	Рейтинг за інноваційними результатами
2021	13	17	13
2022	15	18	12
2023	16	22	16
2024	14	21	13

Складено авторкою за джерелом: [45]

Арабсько-ізраїльський конфлікт сильно вплинув на економічні показники Ізраїлю, оскільки постійна напруга та військові конфлікти обмежують доступ до певних ресурсів. У цьому контексті важливо також розглянути соціально-економічний та економічний профіль опонента.

Палестина, розташована у Східному Середземномор'ї, є частиною історичного Леванту. Завдяки своєму географічному розташуванню, регіон слугував важливим торговельним і культурним центром, через який проходили ключові шляхи між Європою, Азією та Африкою. У 1947 році ООН запропонувала розділити Палестину на єврейську та арабську держави. У 1948 році після проголошення Держави Ізраїль відбулася Перша арабсько-ізраїльська війна. У 1967 році, після Шестиденної війни, Ізраїль встановив контроль над Західним берегом, Сектором Газа та Східним Єрусалимом.

15 листопада 1988 року, Палестинська національна рада проголосила утворення незалежної Палестинської держави з її столицею в Єрусалимі. У 2012 році Палестина отримала статус держави-спостерігача в ООН, а її незалежність визнали 139 країн світу [29].

Палестина є парламентською демократією, заснованою на політичному плюралізмі, і є багатопартійною системою. Процес інституційного розвитку

розпочався з підписання Угоди в Осло в 1993 році. Ця угода заснувала Палестинську національну адміністрацію як виконавчого представника ОВП.

Президент адміністрації (з 2005 року посаду обіймає М. Аббас) обирається загальним прямим голосуванням на 4 роки. Він призначив прем'єр-міністра М. Мустафу 14 березня 2024 року, який в свою чергу призначив міністрів уряду. Законодавча влада належить Палестинській законодавчій раді. Територія ділиться на Західний берег і сектор Газа. Політичні реалії, зокрема ізраїльська окупація, поглиблення фінансової кризи та розкол між Західним берегом, де домінує ФАТХ, і сектором Газа, контрольованим ХАМАСом, завадили державобудівним зусиллям [29].

На основі оцінок чисельності населення, підготовлених Центральним бюро статистики Палестини, станом на середину 2024 року у світі проживало близько 14,8 млн палестинців, половина з них за межами історичної Палестини, де вони досягли приблизно 5,61 млн палестинців у Державі Палестина, і 1,8 млн на територіях 1948 року (рис.1.4).

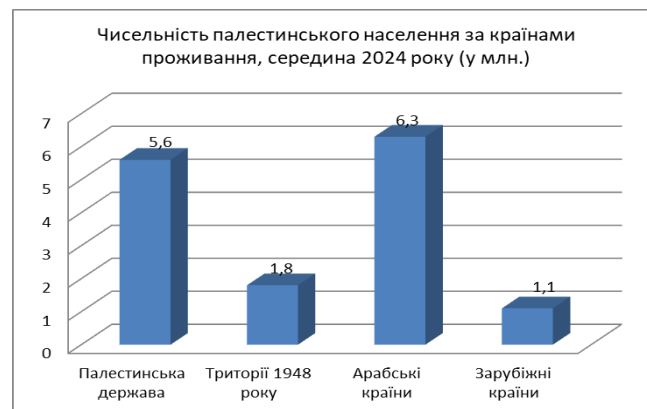

Рис.1.4. Чисельність палестинського населення за країнами проживання, середина 2024 року (у млн)

Складено авторкою за джерелом: [45]

Більшість палестинців є мусульманами, переважно сунітського напрямку, що відображено в посвідченнях особи, виданих ізраїльським урядом, де вказання релігії є обов'язковим. Християнство залишається основною релігією меншини, представляючи невелику, але історично значущу громаду, зосереджену в таких містах, як Вифлеєм і Назарет. Ця

релігійна різноманітність підкреслює складну культурну та історичну тканину палестинських територій (рис.1.5).

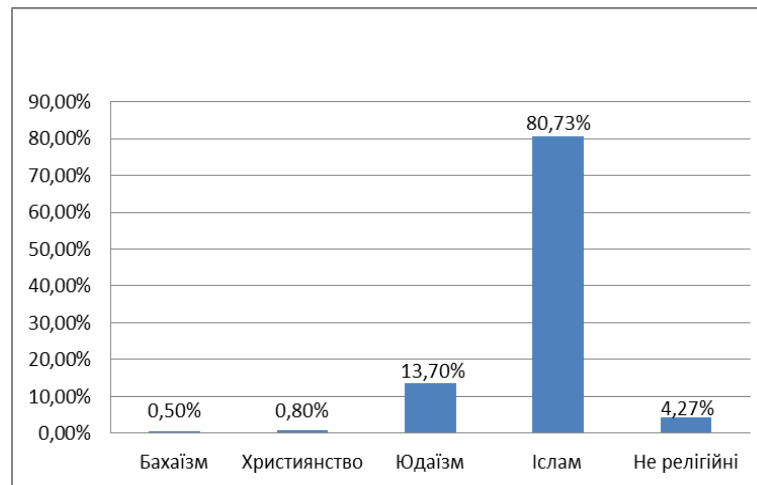

Рис. 1.5. Релігійний ландшафт Палестини за 2020 рік

Складено авторкою за джерелом: [45]

З початку конфлікту палестинська економіка різко впала. Згідно з даними Палестинського центрального статистичного бюро, було зареєстровано найбільше падіння за всю історію в 1 кварталі 2024 року, коли реальний ВВП знизився на 35%. У Газі майже повне припинення економічної активності відображено в приголомшливому падінні ВВП на 86% у першому кварталі 2024 року. Відповідно, частка економіки Сектору в палестинській економіці впала з 17 (до конфлікту) до менше ніж 5% на даний момент [45].

Палестина отримує значну фінансову допомогу від різних міжнародних донорів, включаючи уряди та міжнародні організації. У той час як торгівля обмежена через політичні фактори, Палестина бере участь у певній експортній діяльності. Палестинські продукти, такі як сільськогосподарські товари та традиційні ремесла, експортуються на регіональні та міжнародні ринки. Основними імпортерами є Ізраїль, Туреччина, Китай, Йорданія та Німеччина. А от експортує Палестина найбільше в Ізраїль, потім у Йорданію, ОАЕ, США та Саудівську Аравію [38].

Незважаючи на труднощі, туризм відіграє важливу роль в палестинській економіці. Історичне та культурне значення таких місць, як

Віфлеєм та Єрусалим, приваблює туристів. Деякі палестинці працюють у різних сферах послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я та технології. Якщо припустити, що зусилля з відновлення економіки розпочнуться у 2025 році, зростання має почати відновлюватися, тоді як не очікується, що рівень ВВП найближчим часом відновиться до базового рівня до конфлікту. Отже, прогнозується, що рівень бідності залишиться високим, перевищуючи 30% (табл.2.3). Завдяки покращенню зовнішніх умов і розвитку інфраструктури, палестинський ринок може стати більш привабливим для іноземних інвесторів.

Таблиця 2.3

Макроіндикатори бідності на палестинських територіях

Макроіндикатори	2021	2022	2023	2024
Зростання реального ВВП у незмінних ринкових цінах	7.0	4.1	-5.7	-17.1
Приватне споживання	7.5	17.7	-3.8	-7.0
Державне споживання	10.3	-9.3	-7.0	-22.4
Експорт, товари та послуги	17.3	5.9	5.7	4.6
Імпорт, товари та послуги	14.8	19.7	3.0	12.4
Валові інвестиції в основний капітал	13.7	12.2	-3.4	5.0

Складено авторкою за джерелом: [45]

Якщо досліджувати Палестину, як гравця на міжнародній арені, то вона має дуже низький авторитет. Країна пережила четверте найбільше погіршення миролюбності 2024 року, опустившись на дев'ять позицій до 145-го місця (табл.2.4) Його загальна оцінка погіршилася на 7,28 %, причому за останній рік погіршилися всі три домени. Не говорячи вже про індекс конфліктів, в якому країна має лідируючу позицію.

Така репутація ізольованого та нестабільного актора відштовхує потенційних міжнародних партнерів та інвесторів, поглиблюючи економічну кризу в регіоні. Відсутність довіри до палестинської влади також послаблює її позиції під час мирних перемовин, знижуючи шанси на досягнення компромісу з Ізраїлем та іншими сторонами. Економічна нерівність між

Ізраїлем і Палестиною є однією з ключових передумов та одночасно каталізатором затяжного конфлікту.

Таблиця 2.4

Місце Палестини в міжнародних рейтингах

Об'єкт дослідження	Місце	Кількість країн	Організація
Глобальний індекс миру	145	163	Інститут економіки та миру
Індекс конфліктів	1	50	(ACLED) Дані про місцезнаходження та події збройного конфлікту
Індекс економічної ціни насильства	10	163	Інститут економіки та миру

Складено авторкою за джерелом: [45]

Порівняльний аналіз макроекономічних показників за 2023 рік виявляє глибокий розрив між цими двома економічними системами (табл. 2.5). Ізраїль має ВВП у понад 28 разів вищий, ніж Палестина, і в 15 разів вищий показник ВВП на душу населення. Це свідчить про радикальну різницю у рівнях життя, можливостях розвитку та державних інституціях.

Таблиця 2.5

Порівняльна таблиця економічних показників за 2023 рік

Показник	Ізраїль	Палестина
Валовий внутрішній продукт (млрд USD)	509	17.8
ВВП на душу населення (USD)	51,430	3,200
Темп зростання реального ВВП, %	1.7	-4.6
Інфляція (%)	2.7	23.2
Торговельний баланс (млрд USD)	-41.1	-7.0
Обсяг міжнародних резервів (млрд USD)	209.0	1.3
Зовнішній борг (% ВВП)	26.0	10.4

Складено авторкою за джерелом: [45]

У той час як Ізраїль демонструє макроекономічну стійкість, технологічну модернізацію та експортну конкурентоспроможність, Палестинські території стикаються з рецесією, надвисокою інфляцією,

дефіцитом торгового балансу та обмеженим доступом до міжнародних ринків.

Ця нерівність формує асиметрію влади, де Ізраїль, маючи контроль над економічною інфраструктурою, використовує економічні важелі як політичний інструмент. Це проявляється в обмеженні руху товарів і людей, блокаді Сектору Гази, затримках із передачею податкових надходжень Палестинській автономії. У результаті, палестинське населення відчуває постійний брак можливостей – обмежений доступ до ринку праці, інвестицій, освітніх та медичних послуг. Це породжує масове безробіття, зростання цін, злидні й соціальну фрустрацію. Особливо вразливими стають молоді люди, які часто не бачать перспектив і можуть бути радикалізовані, що посилює екстремізм і політичну нестабільність.

Крім того, зовнішня фінансова допомога, на яку покладається палестинський бюджет, робить автономію вразливою до політичних маніпуляцій. Ізраїль у цьому контексті має змогу виступати як «посередник» чи навіть регулятор потоків фінансування – що ще більше поглиблює економічну залежність палестинців.

Отже, економічний вимір конфлікту є не менш значущим, ніж політичний або безпековий. У регіоні, де державні інститути, ресурси та мобільність мають критичне значення для виживання і розвитку, економічна асиметрія створює постійне джерело напруги. Такий дисбаланс формує умови, за яких не лише спотворюється соціальна справедливість, а й блокується будь-яка тривала стабілізація. Усунення структурних бар'єрів, пов'язаних з нерівністю доступу до економічних можливостей, має стати обов'язковою умовою для формування основ тривалого мирного процесу.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ І ДИПЛОМАТИЧНИХ АСПЕКТІВ АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

2.1 Історичні передумови виникнення арабсько-ізраїльського конфлікту

Розуміння історичних основ ізраїльсько-палестинського конфлікту має вирішальне значення для отримання всебічного уявлення про сучасні проблеми в регіоні. Занурюючись у минуле, можна виявити складні фактори, що сформували цей конфлікт, зокрема територіальні суперечки, релігійні та культурні напруження, колоніальну спадщину та геополітичні інтереси.

Територія Ізраїлю та Палестини здавна була об'єктом претензій різних народів і цивілізацій. Її стратегічне розташування на перетині торговельних шляхів і релігійне значення зробили регіон центром численних історичних подій. Ще з давніх часів тут мешкали хананеї, ізраїльтяни, філістимляни, асирійці, вавилоняни, перси, греки та римляни, кожен із яких залишив свій слід в археологічних пам'ятках і писемних джерелах. Їхня взаємодія формувала культурний, політичний та релігійний ландшафт регіону [33].

Ідея Ізраїлю вперше з'явилася у євреїв ще на початку їхньої історії, як це описано в Танаху. У Книзі Буття Господь пообіцяв Аврааму землю, яку той мав отримати, залишивши рідну країну. Цією землею став

Ханаан – територія, що згодом отримала назву Ізраїль. Проте точні межі обіцяної землі залишаються невизначеними: у Книзі Буття вона простягається від Нілу до Євфрату, а у Книзі Ісуса Навина ізраїльтяни отримали лише Ханаан, що охоплює території сучасного Ізраїлю та Палестини [24].

Ізраїльська сторона стверджує своє право на землю, посиляючись на необхідність національної держави як гарантії безпеки після багатовікових переслідувань, зокрема в Європі, та на сучасні міжнародні угоди, такі як Декларація Бальфура 1917 року і резолюція ООН 1947 року про поділ Палестини. Це твердження підкріплюється юридичним визнанням Ізраїлю як

держави, але критикується за ігнорування прав місцевого арабського населення, яке втратило землі внаслідок цих процесів [29].

Палестинська сторона, навпаки, наголошує на своєму праві на землю через багатовікову демографічну більшість арабського населення в регіоні до середини XX ст. та на несправедливості масового переселення під час подій 1948 року, відомих як Накба. Цей аргумент має моральну силу, але часто применшує легітимність міжнародних рішень, які сприяли створенню Ізраїлю, і не враховує потреби єврейського народу в безпечному притулку [33].

Обидва наративи є вибірковими: ізраїльська позиція акцентує на юридичних і безпекових аспектах, ігноруючи гуманітарні наслідки для палестинців, тоді як палестинська позиція зосереджується на історичній несправедливості, не пропонуючи реалістичного врахування сучасного статус-кво.

Упродовж століть євреї, що населяли Землю Ізраїльську, розуміли свій зв'язок із цією землею як виконання Божої обіцянки. Це усвідомлення стало основою їхньої національної та релігійної самосвідомості. Проте упродовж століть єврейський народ був змушений покинути свою історичну батьківщину через численні вторгнення, завоювання та переслідування. Відзначаючи різні етапи історії, вони зазнавали вигнання з рідних земель, через вторгнення інших імперій – асирійців, вавилонян, римлян. Внаслідок цих подій євреї стали розсіяні по всьому світу, але їхній зв'язок із Землею Ізраїльською не згасав. Міграція євреїв з цієї території, часто через політичні чи релігійні переслідування, стала частиною їхньої історії. Вони шукали прихисток у багатьох країнах, але, незважаючи на те, що в деяких з них євреї отримували тимчасову безпеку, часто стикалися з дискримінацією та антисемітизмом [15]. В Європі та інших частинах світу єврейські громади регулярно піддавалися переслідуванням. У середньовіччі євреї стали об'єктами погромів, їх примусово депортували з країн, а іноді навіть піддавали катуванням або смерті через релігійні й етнічні упередження.

До кінця XIX ст. Палестина була частиною Османської імперії, яка управляла регіоном як провінцією Сирії. Населення складалося переважно з арабів-мусульман, християн і невеликої єврейської меншини, яка зберігала історичний зв'язок із регіоном. У цей період сіоністський рух, що зародився в Європі, почав закликати до повернення євреїв на історичну батьківщину, що призвело до перших хвиль імміграції (Алія). Єврейські поселенці скуповували землі, створюючи сільськогосподарські громади, що викликало напруження з місцевими арабами, які боялися економічного та демографічного витіснення. Османська влада, послаблена внутрішніми проблемами, обмежувала таку імміграцію, але не могла повністю зупинити ці процеси [13].

Після Першої світової війни і розпаду Османської імперії Ліга Націй передала Великій Британії право на управління Палестиною. Мандат, офіційно оформлений у 1922 році, мав на меті підготувати територію до самоуправління, однак фактично сприяв реалізації Бальфурської декларації 1917 року, в якій Британія заявила про підтримку створення в Палестині «національного дому для єврейського народу» [13].

З самого початку мандат був суперечливим. З одного боку, він передбачав захист прав неєврейських громад (тобто арабського населення), а з іншого – активно сприяв єврейській імміграції та розвитку інфраструктури для єврейської громади. Євреї почали створювати власні політичні структури, освітні установи, військові формування, а також засновували нові міста, сільськогосподарські колективи (кібуци) і підприємства. Це все створювало реальну основу для майбутньої єврейської державності.

Арабське населення Палестини сприймало ці процеси як загрозу власному існуванню та праву на самовизначення. Вони були обурені тим, що британська влада нехтувала їхніми політичними прагненнями, водночас підтримуючи єврейську громаду. Розчарування арабів призвело до численних протестів, страйків і, зрештою, до повстань – зокрема масштабного Арабського повстання 1936 – 1939 років [16].

Британія опинилася між двох вогнів: з одного боку – тиск єврейської громади, яка вимагала вільної імміграції, особливо після Голокосту, з іншого – арабські вимоги щодо припинення єврейського напливу та надання незалежності. На тлі загострення конфлікту та неможливості знайти компроміс, британці почали втрачати контроль. Зусилля через Білі документи, які мали обмежити єврейську імміграцію та продаж землі євреям, лише ще більше загострили ситуацію – євреї відчували себе зрадженими, а араби – недостатньо почутими.

Після Другої світової війни, з огляду на катастрофу Голокосту, міжнародна спільнота, зокрема США, почала відкрито підтримувати створення єврейської держави. Сіоністські організації активізували свою діяльність, включно з підпільною імміграцією, а деякі з них, як Іргун і Лехі, вдавалися до терористичних атак проти британської влади. Напруга досягла піку, і в 1947 році Британія, втомлена від протистояння і тиску з обох боків, передала палестинське питання на розгляд ООН [21, с. 33–38].

14 травня 1948 року, коли британський мандат над Палестиною припинив своє існування, ситуація на території стала критичною. Давид Бен-Гуріон, лідер сіоністів, зібрав усіх ключових лідерів руху для проголошення незалежності Ізраїлю. План ООН по розділенню Палестини так і не було втілено в життя адже почалася війна. Для радикальних арабських націоналістів Ізраїль був ворогом не лише через «несправедливість проти їхніх братів у Палестині», але й через його «тісний зв'язок із тим, що вони вважали західними імперіалістичними прагненнями до регіону», особливо щодо запасів нафти. Як наслідок, коли Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про створення єврейської держави, це підтвердило їхні критичні зауваження та підозри щодо Заходу. Арабські лідери не розуміли, чому вони повинні страждати через Голокост. Таким чином, арабський націоналізм став важливою причиною війни 1948 року, оскільки він дав арабським націям спільного ворога, що дозволило їм об'єднатися і боротися не лише проти сіонізму, але й проти західної влади. Можна навіть стверджувати, що араби

погіршили ситуацію, бойкотуючи Спеціальний комітет ООН з питань Палестини, який мав на меті врахувати погляди як арабів, так і євреїв у регіоні та спробувати зменшити напруження [30].

Ще однією можливою причиною арабо-ізраїльської війни 1948 року є вплив британської зовнішньої політики та, відповідно, політики Організації Об'єднаних Націй щодо Близького Сходу. Після Першої світової війни обидві сторони «вважали, що Палестина була обіцяна саме їм. Таким чином, у британській політиці вже були невідповідності. Вони опинилися в неможливій ситуації, між двома конфліктуючими, але зрозумілими точками зору.

Війна почалася, коли арабські держави (Єгипет, Йорданія, Сирія, Ліван та Ірак) вторглися на територію Палестини, виступаючи проти створення єврейської держави. Єврейські сили, такі як Хагана, протистояли арабським ополченням і регулярним арміям, ведучи бої за контроль над ключовими містами та дорогами, зокрема Єрусалимом і Тель-Авівом. Війна супроводжувалася значними втратами, включно з масакрами, як-от у Дейр-Ясині, та призвела до масового переселення палестинців (Накба), коли близько 700 000 осіб стали біженцями. Перша арабо-ізраїльська війна закінчилась 1949 року підписанням угоди про перемир'я між новою державою та державами, що напали на неї. Ізраїль утримував Західний Єрусалим та під контролем в нього було майже в півтора рази більше територій ніж було виділено до нападу. Йорданія контролювала Західний берег та Східний Єрусалим з його святими місцями, а до Єгипту відійшла Газа. Палестинці ж не отримали нічого [11]. Наслідки цієї війни мали катастрофічний вплив на формування політики Близького Сходу навіть до сьогодні.

Поділ Єрусалима в 1948 році став ще однією важливою причиною ескалації арабсько-ізраїльського конфлікту. Місто, яке має надзвичайно велике релігійне значення для трьох основних світових релігій – юдаїзму, християнства та ісламу, стало джерелом глибокої політичної напруги. Аналіз

так званої проблеми Святої Землі та її історичної еволюції не може бути відокремлений від взаємодії політичних і релігійних елементів на національному та церковному рівнях [11].

5 червня 1967 року багато євреїв в Ізраїлі та за його межами святкували військову перемогу, відому як Шестиденна війна, та «звільнення» Східного Єрусалима і Храмової гори. Водночас, незважаючи на військовий контроль над територією, міністр оборони Ізраїлю М. Даян ухвалив рішення не підіймати ізраїльські прапори на Храмовій горі та дозволити адміністрацію святих місць й надалі здійснювати Йорданському Вакфу. Однак євреям було заборонено молитися на цьому місці згідно з постановою головного рабинату Ізраїлю, що пояснювалося як релігійними приписами, так і побоюваннями щодо можливих релігійних конфліктів [22].

Для євреїв ця ейфорійна подія означала повернення після більш ніж 1 900 років вигнання. Натомість мільйони мусульман у всьому світі, особливо в Палестині, оплакують цю подію як історичну травму та величезну Наксу (поразку). Водночас дедалі більше євреїв, особливо в Ізраїлі, почали розвивати ісламофобські настрої, частково у відповідь на мусульманську юдеофобію, а частково через відмову визнавати мусульманські претензії на Храмову гору. Ця ворожнеча зберігається завдяки підтримці деяких єврейських рабинів і за мінімального втручання ізраїльської влади. Все це відбувалося, незважаючи на поступове формування прагматичних примирливих підходів з боку арабських і мусульманських лідерів з кінця 1970-х років (за винятком революційного Ірану та радикальних ісламських угруповань). Ці взаємні ворожі настрої супроводжувалися запереченням зв'язку протилежної сторони зі святими місцями [28].

Попри цю конфронтацію, політичні та релігійні лідери обох сторін займали неоднозначні або навіть суперечливі позиції — частково для досягнення політичних цілей, частково для задоволення вимог своїх радикальних груп. Водночас міжнародні організації та уряди неодноразово намагалися врегулювати конфлікт, проте безрезультатно.

Ще більш критичною подією став візит генерала у відставці Аріеля Шарона – тодішнього лідера опозиційного «Лікуду» – на Храмову гору 28 вересня 2000 року у супроводі сотень поліцейських, з дозволу прем'єр-міністра Егуда Барака. Цей візит спровокував масштабні мусульманські заворушення, що отримали назву Інтифада Аль-Акси, у ході яких загинули сотні палестинських арабів та ізраїльських євреїв. Мільйони мусульман у всьому світі протестували, закликаючи звільнити мечеть Аль-Акса та Харам аль-Шаріф. Декілька радикальних мусульманських організацій включили назву «Аль-Акса» у свої назви у боротьбі проти Ізраїлю. Це стосується і війни між Ізраїлем і ХАМАС у Газі (липень-серпень 2014 року). Прапори ХАМАС містять зображення мечеті Аль-Акса, а палестинські діти виголошують: «Ми повернемося до Аль-Акси». Багато палестинців протестували біля мечеті проти ізраїльських атак у Газі [11].

Попри численні спроби міжнародного посередництва, остаточне врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту досі залишається недосягнутим. Наявність священних місць різних релігій у Єрусалимі, а також багаторічна історія взаємних претензій роблять цей конфлікт одним із найскладніших у сучасній міжнародній політиці. Відсутність компромісного рішення загрожувє подальшим загостренням ситуації, не лише на регіональному, але й на глобальному рівні.

Отже, конфлікт між євреями та палестинцями виникає через значні розбіжності у розумінні концепції національного самовизначення. Для євреїв створення держави Ізраїль є не лише виправданням їхніх прав на землю, а й відновленням історичної справедливості, ґрунтуючись на релігійних, моральних і історичних підставах. Це сприймається як природне право народу, який пережив століття переслідувань і боротьби за своє існування. Водночас для палестинців створення Ізраїлю є несправедливим відібранням їхніх прав на землю, на якій вони жили упродовж століть. Це сприймається як зовнішнє втручання, що позбавило їх прав на самовизначення і призвело до втрати своєї території та ідентичності.

Історичний контекст та релігійні переконання, які лежать в основі претензій кожної зі сторін, значно ускладнюють процес мирного врегулювання. Претензії на землю, що мають глибокі біблійні корені, посилюють напруження і ускладнюють можливість компромісу, оскільки кожна зі сторін вважає свої права абсолютними і невід'ємними. Тому для досягнення миру важливо визнати права обох народів на самовизначення та пошук політичного вирішення, яке б задовольнило обидві сторони.

2.2. Ключові етапи мирних переговорів та сучасні виклики у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту

Арабсько-ізраїльський конфлікт має значний вплив на світову геополітику, тому його вирішенням займалися багато міжнародних посередників та організацій. Основні причини відсутності або затримки мирних відносин між арабськими країнами та Ізраїлем – ідеологічні, культурні та психологічні. Більшість конфлікту викликана «психологічним бар'єром», взаємним невіглаством та непорозумінням історії, культури та прагнень сторін. Арабські країни вважають ізраїльтян колоністами та загарбниками, що сприяло виникненню страху, упереджень і ненависті. Незважаючи на негативні стереотипи з обох сторін, багато людей вірять у можливість миру та нормалізації.

Якщо зануритися в минуле, то План 1947 року можна вважати першою спробою мирних переговорів між єврейським і арабським населенням Палестини за участю міжнародної спільноти. Резолюція 181 Генасамблеї ООН передбачала поділ Палестини на єврейську та арабську держави й надання Єрусалиму статусу «окремого утворення» під міжнародним управлінням. Єврейська громада сприйняла це як юридичну основу для створення Ізраїлю, тоді як палестинці виступили проти плану, оскільки він відводив євреям 55% території, включно з родючими прибережними землями, хоча вони становили лише 33% населення. З наукової точки зору план був дискусійним і проблематичним – більше декларацією міжнародного

втручання, ніж реальним рішенням для обох сторін. Після його ухвалення конфлікт загострився, що призвело до Арабо-ізраїльської війни 1948 року та створення Ізраїлю [5].

Упродовж наступних десятиліть відбулося кілька воєн, які змінювали баланс сил у регіоні. Після війни 1967 року Ізраїль окупував кілька важливих територій, що суттєво змінили баланс сил у регіоні. Зокрема, Ізраїль захопив Синайський півострів від Єгипту, Західний берег і Східний Єрусалим від Йорданії, а також сектор Газа і Голанські висоти від Сирії. Ці території стали основними джерелами конфлікту в наступні роки, оскільки арабські країни вимагали їх повернення, в той час як Ізраїль намагався утримувати контроль над ними для забезпечення своєї безпеки. У 1973 році відбулася війна Йом-Кіпур, під час якої Єгипет і Сирія здійснили раптовий напад на Ізраїль, прагнучи повернути втрачені території. Після цієї війни Єгипет, під керівництвом президента А. Садата, став прагнути до мирного врегулювання конфлікту з Ізраїлем [18].

Перші значні мирні ініціативи, такі як Кемп-Девідські угоди 1978 року між Ізраїлем і Єгиптом, заклали основу для мирного договору, підписаного в 1979 році, завдяки активній участі президента США. Переговори розпочалися навесні 1977 року, коли адміністрація Картера активно намагалася відновити Женевську конференцію. Однак несподівана перемога консервативного Лікуду на чолі з М. Бегіним у виборах в Ізраїлі значно ускладнила ситуацію [21]. Крім того, суперечки серед арабських лідерів перешкоджали конструктивним переговорам. Восени 1977 року президент Єгипту Анвар Садат, розчарований відсутністю прогресу, вирішив відвідати Єрусалим і вступити в прямий діалог з Ізраїлем, що призвело до прямих переговорів у грудні. США, в свою чергу, знову активізували свою дипломатичну роль навесні 1978 року [24].

Основним каменем спотикання були питання виведення ізраїльських військ із Синайського півострова, Західного берега та Гази, а також статус палестинської автономії. Врешті-решт, після серії складних переговорів, у

серпні 1978 року було оголошено саміт у Кемп-Девіді, на якому зібралися лідери США, Єгипту та Ізраїлю. Були підготовлені два важливі документи, що стали основою для мирної угоди [10]. Ці домовленості стали значним кроком уперед у прагненні до врегулювання конфлікту. У цьому контексті на перший план вийшло значення витоків конфлікту, і сторони усвідомили, що невдача у задоволенні їхніх територіальних і національних прагнень означатиме провал переговорів. Після кількох складних переговорів, в березні 1979 року, Єгипет та Ізраїль підписали мирний договір, що став важливим досягненням мирного процесу. Однак після підписання угоди, питання палестинської автономії залишалося невирішеним, і переговори не призвели до значних результатів через відмову палестинських представників брати участь у переговорах. Після цього мирний процес на деякий час застиг, оскільки арабські держави, зокрема після того, як інші країни відмовилися визнавати ізраїльську окупацію, утримувалися від переговорів [18].

У 1990-х роках ситуація змінилася після спроби мирного врегулювання, що включала нові міжнародні зусилля. Неуспіх США та Ізраїлю в реагуванні на поміркованість Організації визволення Палестини призвів до її опозиції до атаки США на Ірак під час війни в Перській затоці 1991 року. Після війни ОВП була дипломатично ізольована, а Кувейт і Саудівська Аравія припинили фінансування, що призвело до кризи. США, намагаючись стабілізувати ситуацію, просували мирні переговори [21].

Мадридська конференція була міжнародною зустріччю, організованою за участю ООН, США, СРСР, Європейського Союзу та інших міжнародних акторів, з метою започаткування мирного процесу між арабськими країнами та Ізраїлем, а також вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. Вона відкрилася 30 жовтня 1991 року і завершилася 4 листопада того ж року. На конференції були присутні делегації з Ізраїлю, Палестинської національної адміністрації та кількох арабських країн, включаючи Сирію, Ліван, Йорданію та Єгипет. Хоча сторони здебільшого дотримувалися своїх традиційних позицій і не вели серйозних переговорів одна з одною, вони погодилися

залишатися в діалозі. Білаторні переговори між ізраїльськими представниками та їхніми арабськими колегами почалися у Вашингтоні в грудні 1991 року, а багатосторонні переговори розпочалися в Москві в січні 1992 року [25].

Хоча переговори активізувалися після обрання прем'єр-міністром Іцхака Рабіна в 1992 році, вони не принесли значних результатів до приходу адміністрації Клінтона. Розчаровані обмеженнями палестинської делегації, ізраїльтяни почали прямі переговори з ОВП, що завершилися підписанням Декларації принципів 13 вересня 1993 року. Ізраїль і Йорданія також вийшли за межі мадридської рамки, уклавши мирний договір у жовтні 1994 року [39].

У підсумку справжнє зрушення почалися лише пізніше, коли сторони вирішили шукати прямий діалог поза межами мадридської рамки. Це привело до серії таємних переговорів, що мали місце в Осло в 1993 році. Перемовини розпочалися в січні 1993 року завдяки Т. Ларсену та Й. Бейліну, які погодились на необхідність прямих переговорів між Ізраїлем та ОВП. Оскільки закон Ізраїлю забороняв контакти з офіційними представниками ОВП, вони встановили таємний канал зв'язку між ізраїльськими професорами та представниками ОВП на чолі з А. Алою. Перші зустрічі відбулися 20-22 січня 1993 року у домі міністра оборони Норвегії Й. Хольста [39].

Важливим етапом стало підвищення рівня переговорів у травні 1993 року, коли до Осло прибув заступник міністра закордонних справ Ізраїлю Урі Савір. У серпні сторони погодили умови Декларації принципів, яку урочисто підписали 13 вересня 1993 року у Вашингтоні за участю Б. Клінтона, І. Рабіна та Я. Арафата. Документ («Осло-1») відкрив шлях до створення Палестинської національної адміністрації та виведення ізраїльських військ з Гази і Єрихона [9].

Наступним етапом стали дві важливі угоди 1994 року: Каїрська угода від 4 травня та Угода про підготовку до передачі повноважень від 29 серпня. 28 вересня 1995 року в Вашингтоні була підписана Тимчасова

палестино-ізраїльська угода («Осло-2»), яка деталізувала подальше розширення самоврядування. Проте внутрішня опозиція в обох таборах ускладнила реалізацію домовленостей. У Палестині угоди розкритикували ХАМАС та інші угруповання, а в Ізраїлі багато хто остерігався готовності І. Рабіна до поступок згідно з резолюціями ООН [41].

Незважаючи на те, що угоди не вирішили конфлікту, вони дали важливі результати: створення Палестинської адміністрації, міжнародну легітимацію ОВП, часткове виведення ізраїльських військ. Обидві сторони намагалися перейти до діалогу, однак ключові питання – кордони, статус Єрусалима, доля біженців – були відкладені на майбутнє. Ізраїль визнав ОВП, намагаючись подолати застій у переговорах, зокрема через зростання активності ХАМАС. ОВП ж погодилася на переговори після втрати позицій у арабському світі через підтримку С. Хусейна. Вашингтонські домовленості передбачали створення територіальної автономії, тоді як Кемп-Девідські угоди говорили лише про автономію народу. Сторони обрали поетапний підхід, щоб уникнути глухого кута, однак це не зняло принципових суперечностей. Питання державності, суверенітету над Єрусалимом і повернення біженців залишалися найгострішими. Осло стало першим прикладом спроби компромісу, однак невирішення головних питань поставило під сумнів досягнутий прогрес. У результаті стало зрозуміло, що мир залежить передусім від готовності сторін, а не від зовнішніх посередників [39].

У цьому контексті важливою ініціативою став саміт у Кемп-Девіді, який мав закріпити положення угод в Осло. Він відбувся 11 липня 2000 року в президентській резиденції Кемп-Девід. Напередодні прем'єр-міністр Ізраїлю Егуд Барак заявив про необхідність завершити конфлікт і окреслив ключові принципи угоди, серед яких збереження Єрусалима під суверенітетом Ізраїлю, перегляд кордонів 1967 року, збереження більшості ізраїльських поселень, відсутність іноземних військ на території Західного берега та вирішення проблеми палестинських біженців поза суверенною територією Ізраїлю. Палестинська сторона була критично налаштована щодо переговорів,

вбачаючи в них можливу пастку. Політичний радник Я. Арафата, І. Ханія, напередодні саміту процитував його побоювання, що у разі провалу переговорів надія палестинців на мир буде підірвана.

У підсумку сторони не досягли угоди, а саміт завершився тристороннім комюніке про необхідність продовження переговорів. Його невдача сприяла радикалізації палестинських настроїв і стала одним із чинників початку Інтифади Аль-Акси 27 вересня 2000 року. Після її початку конфлікт загострився, Ізраїль провів операцію «Захисна стіна» у 2002 році, а міжнародна спільнота спробувала врегулювати ситуацію [21, 101–104].

У 2003 році була представлена «Дорожня карта миру» – план Близькосхідного Квартету (США, Росія, ЄС, ООН), опублікований 30 квітня й заснований на Візії миру Дж. Буша 2002 року. Він передбачав три етапи врегулювання до 2005 року: припинення насильства та замороження ізраїльських поселень, створення палестинської держави з тимчасовими кордонами та переговори про остаточний статус. План підтримав М. Аббас, але уряд А. Шарона висунув 14 застережень [9].

«Дорожня карта миру» показала, що навіть за наявності зовнішньої підтримки складно досягти зрушень, якщо немає внутрішньої готовності до компромісу. Із самого початку сторони використовували план більше як дипломатичний інструмент для зняття тиску ззовні, а не як реальну основу для миру. Замість поступок обидві сторони шукали способи обійти зобов'язання або затягнути процес. У підсумку ініціатива стала черговою втраченою можливістю, яка лише закріпила скепсис у суспільствах по обидва боки конфлікту.

Після попереднього провалу мирний процес тривав через нові ініціативи. У 2005 році Ізраїль односторонньо вивів війська та поселення з Сектора Газа, що загострило конфлікт між ФАТХ і ХАМАС. У 2006 році ХАМАС переміг на виборах у Палестинській автономії, викликавши міжнародну ізоляцію уряду ПНА та збройне протистояння з ФАТХ у 2007 році, яке завершилося розколом: ФАТХ контролював Західний берег, ХАМАС

– Сектор Газа. Це рішення не стало основою для миру, а перетворило Газу на ізольовану територію, яка швидко опинилася в епіцентрі нової хвилі насильства. Відсутність домовленостей із палестинцями лише поглибила розкол і ускладнила подальші переговори, заклавши основу для хронічної нестабільності та нових конфліктів [27]. На цьому тлі відбулася мирна конференція в Аннаполісі 27 листопада 2007 року, ініційована президентом США Дж. Бушем-молодшим. Під час заходу Ізраїль і ПНА підтвердили прагнення до створення двох держав, але переговори не призвели до остаточного врегулювання [9].

Попри високі очікування, ця спроба діалогу залишила відчуття формальності без реальної політичної волі на рішучі компроміси. Сама заява про намір створення двох держав не супроводжувалася практичними кроками, що лише посилює недовіру між сторонами. Нездатність перейти від декларацій до дій показала глибоку кризу мирного процесу.

У наступні роки тривали конфлікти між Ізраїлем і ХАМАС («Литий свинець», «Хмарний стовп» та «Незламна скеля»). У 2020 році за посередництва США було укладено Авраамські угоди між Ізраїлем, ОАЕ, Бахрейном, Суданом і Марокко, що означали нормалізацію відносин без вирішення палестинського питання. Ці угоди закріпили нові геополітичні реалії, зміцнили позиції Ізраїлю, але ще більше ізолювали палестинців, поглибивши їхнє відчуття зради. Без розв'язання палестинської проблеми будь-яка нормалізація лишається неповною [21].

Після війни між Ізраїлем і ХАМАС 7 жовтня 2023 року ситуація загострилася. Міжнародні мирні зусилля активізувалися, але останньою спробою стала заява Д. Трампа у 2025 році про передачу Гази під контроль США й виселення палестинців [7]. Ця ініціатива не знайшла підтримки й лише ускладнила ситуацію, поглибивши гуманітарну кризу. Такі односторонні підходи ризикують не лише провалитися, а й спричинити нові витки насильства. Пропозиція Д. Трампа ігнорувала глибокі політичні, історичні та культурні корені конфлікту. Просте рішення тут неможливе –

потрібен комплексний підхід із урахуванням інтересів обох сторін. Попри численні мирні ініціативи, сторони не досягли примирення, адже їхні національні прагнення несумісні. Взаємне заперечення й збереження претензій стали основою їхньої ідентичності, а затяжний конфлікт — способом легітимізації присутності на спірній території, яку неможливо поділити [22].

Отже, різні мирні ініціативи намагалися запропонувати різні шляхи до остаточного врегулювання цих проблем. Однак несумісність цих питань не дозволяла сторонам досягти примирення. Оскільки ці питання торкалися основних національних прагнень палестинців і ізраїльтян, навіть коли сторони зовні обирали дипломатію, конфлікт тривав. Жодна зі сторін ніколи не вірила в можливість нормалізації сприйняття одна одною. Адже самою причиною їхнього існування було збереження своїх національних претензій і виключення іншої сторони, тому затяжний конфлікт виявився найзручнішим і найефективнішим способом легітимізації їхньої присутності на землі Палестини — території, яку неможливо поділити між палестинцями та ізраїльтянами.

2.3. Досвід врегулювання конфліктів на Близькому Сході для України

Дипломатичні відносини України з країнами Близького Сходу були встановлені на різних етапах після здобуття незалежності. Наприклад, дипломатичні відносини з Ізраїлем — у 1991 році [1]. Важливими напрямками співпраці стали економічні та енергетичні проекти, науково-технічний обмін, а також культурні й освітні ініціативи.

Однак ситуація зазнала змін в 2014 році, коли Росія анексувала Крим і розпочала військові дії на сході України. Після анексії Криму та початку конфлікту на Донбасі, Україна була змушена переглянути свою зовнішню політику і активізувати міжнародні зусилля для отримання підтримки від різних країн, зокрема й на Близькому Сході.

Обидва конфлікти – ізраїльсько-палестинський та українсько-російський мають певні схожості, але також і фундаментальні відмінності. Вони сприймаються учасниками як такі, що мають корені в давній історії. У випадку з Україною не можна ігнорувати численні заяви президента В. Путіна, зокрема його інтерв'ю з Т. Карлсоном, де він заперечує право України на існування як незалежної держави та стверджує, що має законні історичні претензії, щонайменше до східних регіонів, які вона захопила у лютому 2022 року.

Україна наголошує на своїй незалежності та суверенітеті, підтвердженому після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, коли Росія, як правонаступниця СРСР, офіційно визнала незалежність України і навіть уклала Договір про дружбу та співпрацю в 1997 році. Згідно з міжнародними угодами, територіальна цілісність України була визнана, що ще раз підкреслює невиправданість дій Росії щодо анексії Криму та агресії на сході України [40].

Аналогічно, ізраїльсько-палестинський конфлікт спирається на глибоке історичне підґрунтя. Ізраїльтяни звертаються до біблійних часів та поняття «Обіцяної землі» як основи для своєї присутності на цих територіях, стверджуючи, що їхнє вигнання в діаспору після руйнування єврейського храму в Єрусалимі в 70 році н.е. виправдовує їхній повернення. Натомість палестинці вказують на свою багатовікову присутність на цих землях як корінні жителі. В обох конфліктах сторони намагаються легітимізувати свої дії через історичні наративи, однак ці наративи часто слугують засобом виправдання насильства або порушення міжнародного права.

Відмінність полягає у міжнародному визнанні сторін: Україна є повноправним суб'єктом міжнародного права, членом ООН, з визнаними кордонами. Війна Росії проти України офіційно вважається актом агресії відповідно до Статуту ООН. У палестинському випадку ситуація складніша: Ізраїль визнається більшістю країн, тоді як Палестина має обмежене визнання, хоча ООН надала їй статус спостерігача. Це ускладнює правовий

статус конфлікту. З огляду на зазначені фактори, стає очевидним, що попри наявність спільних рис, природа, масштаби та міжнародно-правові обставини цих конфліктів є суттєво різними [16].

Один з важливих уроків, який Україна може взяти розглянутих конфліктів, полягає в тому, що хоча знання історії є важливим для розуміння сучасних подій, використовувати її як основу для виправдання сучасних політичних рішень – це небезпечний шлях. Історичні претензії не повинні ставати виправданням для змін кордонів або агресії в наш час. Якщо кожен конфлікт у світі базуватиметься на стародавніх історичних чи релігійних наративах, ми ризикуємо зануритися в хаос, де кордони постійно оскаржуються і переписуються.

Легітимність сучасних держав та їхніх кордонів має ґрунтуватися не на історичних міфах, а на принципах міжнародного права. Поточна міжнародна правова система, яка почала формуватися в XIX ст. після Віденського конгресу, встановила основи національного суверенітету та територіальної цілісності. Ці принципи пізніше були закріплені в Пакті Ліги Націй і Статуті ООН, що стали основою для міжнародного порядку. Гаазькі конвенції визначали початкове право на окупацію, але в умовах сучасного міжнародного права жодна країна не може використовувати історичні претензії як виправдання для порушення суверенітету інших держав [29].

Для України це важливо з кількох причин. Будь-які претензії Росії на українські території, такі як анексія Криму чи окупація частини сходу України, не мають історичного виправдання в контексті сучасного міжнародного права. Нашій державі слід продовжувати відстоювати свій суверенітет на міжнародній арені, спираючись на міжнародні угоди та правові механізми, що гарантують захист її кордонів та безпеки. Водночас, Україна не може залишатися ізольованою і повинна активно взаємодіяти з міжнародними акторами, щоб забезпечити собі підтримку на глобальній арені. Це включає не лише дипломатичну боротьбу, а й стратегічне використання міжнародних альянсів для зміцнення власної безпеки.

По-перше, важливо розуміти, що сучасні міжнародні відносини не завжди є стабільними, і підтримка з боку великих держав може коливатися в залежності від внутрішньої політики або глобальних геополітичних змін. Наприклад, зменшення підтримки з боку США чи Європейського Союзу у разі зміни політичного курсу в цих країнах може мати серйозні наслідки для національної безпеки України.

На Близькому Сході важливу роль у миротворчих ініціативах відіграють міжнародні організації, такі як ООН, а також великі держави, зокрема США, Росія, ЄС, а інколи і регіональні держави. Україна може звертати увагу на ефективність залучення різних міжнародних гравців для забезпечення не лише переговорів, але й контролю за їх виконанням [9].

По-друге, варто приділяти особливу увагу розвитку власних оборонних можливостей і економічної стійкості. Навіть за наявності зовнішньої підтримки, незалежність та безпека країни залежать від її здатності захищати свої інтереси, підтримувати внутрішню стабільність та зберігати єдність серед громадян. Загалом, для України важливо вчитися від Ізраїлю в тому, як забезпечувати гнучкість в міжнародних відносинах і зберігати рівновагу між залежністю від зовнішніх партнерів та зміцненням власних внутрішніх ресурсів для забезпечення національної безпеки та розвитку.

Ізраїль відомий своєю обов'язковою військовою службою, яка є ключовим елементом національної безпеки. Завдяки ефективній мобілізаційній системі країна швидко реагує на загрози та підтримує боєздатність резервістів. Україна може перейняти цей досвід, створюючи потужний резерв і вдосконалюючи систему військової підготовки. Законодавче регулювання мобілізації має забезпечити чіткий порядок призову та якісну підготовку військовослужбовців. Баланс між військовими потребами та економічною стабільністю є важливим викликом для країни. Сучасні технології можуть значно покращити ефективність мобілізаційного процесу. Досвід Ізраїлю показує, що правильна мобілізаційна політика

зміцнює національну безпеку. Впровадження цих підходів допоможе Україні посилити обороноздатність та забезпечити стабільність у майбутньому [21].

Окремо варто зупинитися на системі протиракетного захисту «Залізний купол». Ця технологія, розроблена ізраїльськими компаніями за підтримки США, ефективно захищає міста від ракетних обстрілів. Її успішність зумовлена комбінацією сучасного радарного забезпечення, швидкої обробки даних та високоточних перехоплювачів. Україна могла б використати цей досвід для створення власної системи протиповітряної оборони, залучаючи міжнародних партнерів до розробки та фінансування таких проєктів. Важливою складовою успіху є поєднання державної підтримки та приватного сектора, що дозволяє швидко впроваджувати технологічні інновації [12].

Не дивлячись на війну, варто продовжувати розвиток оборонних можливостей та технологій, адже це є ключем до довгострокової безпеки та стабільності. Крім того, Україна може застосувати стратегію Ізраїлю щодо міжнародної допомоги. Наприклад, Ізраїль навчає військових союзників, постачає медичне обладнання та ділиться досвідом боротьби з терористичними загрозами. Україна може допомагати партнерам у сфері кібербезпеки, тактичної підготовки та військової медицини, що посилить її дипломатичні позиції та приверне нових союзників.

Війни на Близькому Сході, зокрема в останні десятиліття, значно вплинули на розвиток та впровадження новітніх технологій у військових стратегіях. Такі дрони, як Hermes 900 та Heron TP, використовуються для розвідки, коригування вогню, знищення ворожих цілей та виконання спеціальних операцій. Крім того, Ізраїль активно розробляє наземні роботизовані системи, як-от робот-розвідник RoBattle або безпілотний бронетранспортер Guardium. Україна також активно використовує безпілотні технології у війні. Використання дронів-камікадзе та розвідувальних систем дозволяє ефективно вести бойові дії з мінімальними ризиками для військових. Україна має потенціал розширити власне виробництво безпілотників та вдосконалювати їх за досвідом інших країн [12].

Досвід миротворчих ініціатив та переговорів є важливим аспектом у контексті будь-якого конфлікту. Україна вже неодноразово зверталася до міжнародного співтовариства для підтримки мирного врегулювання, зокрема через Мінські угоди, де була надана можливість для переговорів між Україною, Росією та проросійськими силами на сході України. Однак ці ініціативи часто не виконувались через непоступливість російської сторони, що, в свою чергу, підриває довіру до мирних переговорів.

Близькосхідні конфлікти, такі як арабо-ізраїльський, демонструють, що мирні переговори можуть тривати десятиліттями, часто без суттєвих результатів. Це вимагає від усіх учасників переговорів великої терплячості, а також здатності змінювати підхід залежно від змін в умовах. Для України це означає, що мирний процес з Росією може бути довготривалим і потребує стратегічної гнучкості.

Проте попри певні паралелі, конфлікти мають різні механізми та стратегії врегулювання. У випадку України пріоритетними стали дипломатичний тиск на агресора, міжнародні санкції, військова підтримка та посередницькі ініціативи, зокрема участь ООН і Туреччини у «зерновій ініціативі». Попри заяву Росії про вихід з домовленостей, Україна спільно з партнерами продовжила реалізацію проєкту: було погоджено маршрут для 14 суден, що перебували в турецьких водах, чим підтверджено рішучість забезпечувати глобальну продовольчу безпеку навіть без участі агресора [40].

В арабо-ізраїльському ж конфлікті стратегія врегулювання базується переважно на довготривалих переговорах, політичних угодах та поступових ініціативах (як-от Ослоські угоди чи ініціативи США), які, попри тривалу історію, часто зриваються через політичну нестабільність, відсутність єдиної позиції серед палестинських сил та жорстку політику безпеки з боку Ізраїлю [25].

Також слід зазначити, що в обох випадках мирні ініціативи часто блокуються через внутрішньополітичні фактори та відсутність згоди всередині залучених сторін. Наприклад, у Палестині існує розкол між ФАТХ і

ХАМАС, а в Росії – повна монополія влади з боку Кремля. Україна, навпаки, демонструє прозорі демократичні механізми, що надає їй більше легітимності у міжнародних переговорах.

Водночас, глибокий аналіз свідчить, що ключовим елементом врегулювання конфліктів виступає не лише політична воля сторін, а й наявність ефективних інституційних механізмів. Ізраїль активно залучає зовнішніх посередників у мирному процесі, тоді як Україна орієнтується на міжнародно-правові інструменти – зокрема, міжнародні суди, трибунали та органи ООН. У цьому контексті Україна вже сьогодні активно формує правову, дипломатичну та інституційну основу для майбутнього мирного врегулювання, спираючись як на власний досвід, так і на уроки конфліктів у інших регіонах.

Зокрема, події на Близькому Сході засвідчують важливість не лише військових або дипломатичних дій, але й інформаційного виміру конфліктів. Для України це означає необхідність формування цілісної стратегії боротьби за інформаційний простір – як всередині країни, так і на міжнародній арені, з урахуванням сучасних викликів та пропагандистських впливів. Формування і підтримка правильного наративу на міжнародній арені, активне використання медіа, соціальних мереж та інших комунікаційних каналів може стати важливим чинником для досягнення остаточної перемоги в конфлікті. Україна має розробити та активізувати власні інформаційні кампанії для контрпропаганди. Це включає в себе не тільки спростування фальшивих новин, а й створення позитивного наративу про українську державу, її боротьбу за незалежність і демократичні цінності. Стратегічне використання соціальних мереж та новітніх технологій може допомогти в цій боротьбі.

Важливу роль у міжнародній підтримці України відіграє українська діаспора. Подібно до ізраїльської діаспори, яка сприяє фінансуванню армії та розвитку держави, українці за кордоном можуть активно долучатися до зміцнення своєї батьківщини. Фінансові внески, гуманітарна допомога, просування українських інтересів у політичних колах інших країн – усе це

допомагає протистояти загрозам. Українські громади у США, Канаді, ЄС та інших країнах вже проводять активну роботу щодо лобіювання санкцій проти агресора та залучення інвестицій у відбудову країни. Використання цього потенціалу дозволить посилити свої позиції на міжнародній арені та забезпечити стабільний розвиток навіть у складних умовах.

Не дивлячись на масштабну пропаганду та інші спроби затягнути конфлікт, історія показує, що вони зрештою все таки закінчуються. І залишається не тільки фізична руйнація інфраструктури, а й глибокі соціальні, економічні та психологічні рани, які потребують значних зусиль для відновлення. У багатьох країнах Близького Сходу, які пережили масштабні війни та конфлікти, зокрема Лівані, Сирії та Іраку, були розроблені програми відновлення та підтримки переселенців, які можуть стати важливими уроками для України в умовах її власної кризової ситуації. Психічні травми, стрес, депресія та посттравматичний стресовий розлад можуть серйозно вплинути на здатність людей адаптуватися до мирного життя. Тому створення системи психологічної підтримки, включаючи консультації, психотерапевтичні програми та групи підтримки, є необхідним для забезпечення гармонійної реінтеграції цих осіб у суспільство. Для переселенців критично важливими є стабільність та безпека. Одним із ключових моментів є створення умов для реінтеграції територій, на яких ведуться чи велися бойові дії, з проведенням відновлення інфраструктури та забезпеченням безпеки на місцях. Важливо також створювати можливості для підприємництва серед переселенців, що дозволить їм не лише працювати, а й брати участь у розвитку місцевої економіки. Ці три елементи – психосоціальна підтримка, інтеграція на ринок праці та забезпечення безпеки – є важливими складовими стратегії післявоєнного відновлення та можуть допомогти не лише переселенцям, але й усьому суспільству відновити стабільність і рухатись до мирного майбутнього.

Узагальнюючи, досвід врегулювання конфліктів на Близькому Сході надає важливі уроки для України, особливо у контексті дипломатії,

міжнародних відносин та використання новітніх технологій для забезпечення національної безпеки. Ізраїль, зокрема, показав, наскільки важливим є баланс між залежністю від зовнішніх партнерів та зміцненням власних оборонних можливостей. Україна повинна активно працювати над розвитком стратегічних партнерств, вдосконаленням оборонних технологій та збереженням міжнародної підтримки для ефективного захисту свого суверенітету.

Однак, важливо пам'ятати, що мирне врегулювання конфліктів є довготривалим і складним процесом, що потребує терплячості, стратегічної гнучкості та готовності до компромісів. Україна, як і держави Близького Сходу, повинна опиратися на принципи міжнародного права, зокрема на повагу до територіальної цілісності та національного суверенітету, щоб забезпечити мир та стабільність в регіоні та на глобальній арені.

Справжній мир можливий лише за умови колективних зусиль, активного діалогу та ефективної співпраці між державами та міжнародними організаціями. Для України важливо не лише брати до уваги досвід інших, а й активно формувати власні стратегії на основі своїх національних інтересів та принципів демократичного розвитку. Тільки так можна забезпечити стійкий мир та процвітання в країні, а також захистити права і безпеку українських громадян у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Арабсько-ізраїльський конфлікт належить до найбільш складних та затяжних міжнародних протистоянь сучасності, що визначається взаємопереплетенням історичних, політичних, соціально-економічних та релігійних чинників. Дослідження історичного контексту та сучасних викликів цього конфлікту дозволило встановити закономірності його еволюції, визначити роль основних учасників та оцінити перспективи врегулювання.

Історичний аналіз засвідчив, що непорозуміння між євреями та арабами щодо майбутнього території виникли ще задовго до кінця XIX ст. і мали глибокі релігійні та територіальні корені, що стали основою напружень між цими народами. Після Першої світової війни, коли Палестина перейшла під мандатне управління Великої Британії, ситуація ускладнилася через політику британської адміністрації, яка намагалася одночасно задовольнити інтереси обох сторін. Це призвело до серії збройних сутичок, що стали прологом до масштабного конфлікту, який розгорнувся після Другої світової війни та рішення ООН про поділ Палестини у 1947 році. Визнання Ізраїлю у 1948 році викликало хвилю військових зіткнень із сусідніми арабськими державами, що стало початком серії арабо-ізраїльських війн, які визначили майбутню регіональну конфігурацію.

Важливу роль у конфлікті відіграють його основні учасники – Ізраїль, Палестина та арабські держави. Соціально-економічний аналіз показав, що Ізраїль є високорозвиненою державою з потужною економікою, технологічним сектором та стабільною політичною системою. Натомість Палестина, поділена між автономією на Західному березі та ХАМАС-контрольованим сектором Гази, перебуває у стані глибокої економічної та політичної кризи, що посилюється міжнародними санкціями та блокадами. Арабські держави, які історично підтримували палестинців, демонструють різні підходи до конфлікту: деякі з них, такі як Єгипет і

Йорданія, уклали мирні угоди з Ізраїлем, тоді як інші, зокрема Іран і Сирія, залишаються його супротивниками.

Мирний процес упродовж десятиліть проходив через низку ініціатив і переговорів, серед яких можна виділити Кемп-Девідські угоди 1978 року, Мадридську конференцію 1991 року, Ослоські домовленості 1993 року та Абрахамські угоди 2020 року. Однак попри певні успіхи в нормалізації відносин між Ізраїлем і окремими арабськими країнами, основні питання конфлікту, зокрема статус Єрусалима, права палестинських біженців, розширення ізраїльських поселень на Західному березі та гарантування безпеки, залишаються невирішеними. Сучасні виклики, такі як зростання ролі недержавних акторів (ХАМАС, Хезболла), вплив зовнішніх гравців (США, ЄС, Росія, Туреччина, Іран), а також зміна регіонального балансу сил після арабських революцій 2011 року, значно ускладнюють мирне врегулювання.

Конфлікт має значний вплив на всю міжнародну арену, оскільки його наслідки та динаміка зачіпають інтереси багатьох країн і міжнародних організацій. Цей конфлікт є важливим елементом глобальних геополітичних процесів, що безпосередньо відображається на політичних і економічних відносинах по всьому світу. У цьому контексті досвід врегулювання конфліктів є важливим для України. Ізраїль, зі своєю здатністю поєднувати зовнішню підтримку з розвитком власних оборонних сил, надає цінний урок щодо забезпечення національної безпеки. Досвід Близького Сходу також вказує на важливість новітніх технологій у військових стратегіях, таких як безпілотники та системи протиповітряної оборони, які можна використовувати для зміцнення своєї обороноздатності. Зокрема, важливою є стратегічна гнучкість у мирних переговорах, оскільки мирні процеси можуть бути довготривалими і потребують стійкості та активного залучення міжнародної підтримки для забезпечення суверенітету України.

Отже, арабсько-ізраїльський конфлікт є важливим елементом глобальної геополітики, який впливає на безпеку та стабільність в багатьох

регіонах світу. З огляду на його складність, не існує простого рішення, а процес мирного врегулювання потребує довгострокових зусиль та стратегічної гнучкості з боку усіх учасників. Виклики, з якими стикаються сторони конфлікту, демонструють важливість інтеграції новітніх технологій та міжнародної дипломатії в розв'язання подібних криз. Перспективи врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту можуть мати значний вплив на інші конфлікти в світі, зокрема для України, яка стикається з подібними проблемами в контексті безпеки та дипломатичних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нота МЗС України про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Державою Ізраїль від 26.12.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_201#Text
2. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження складу Української частини Міжурядової українсько-ізраїльської комісії з питань військово-технічного співробітництва від 1 лютого 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2001-%D0%BF#Text>
3. Спільна декларація про поглиблення і подальший розвиток взаємовідносин, партнерства та співробітництва між Україною і Державою Ізраїль. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_011#Text
4. Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (Oslo Accords). 1993. URL: <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/il20ps930913declarationprinciplesnterimself-government28oslo20accords29.pdf>
5. UN General Assembly Resolution 181 (II). Future Government of Palestine. 1947. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/181\(II\)](https://docs.un.org/en/A/RES/181(II))
6. Захарченко А. М. Роль релігійного фактору в палестино-ізраїльському конфлікті на початку XXI століття. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 94, ч. II. 55–66 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7cc8f4a8-c2f7-4955-bf25-1acb2cb92a7f/content>
7. Козій О. Роль ХАМАС в ескалації ізраїльсько-палестинського конфлікту. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 69, т. 2. С. 25–30. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/69_2023/part_2/4.pdf
8. Оласюк Н. ЄС та ізраїльсько-палестинський конфлікт на сучасному етапі. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. Вип. 3. 23–25 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2306/1/Olasiuk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf

9. Онацький М., Панасенко Г. Розвиток американо-ізраїльських відносин у постбіполярний період. *Сучасне суспільство: політологічні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: збірник наукових праць*. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2023. Вип. 2 (27). 88–105 с.
10. Онацький М., Панасенко Г. США та Ізраїль: формування стратегічного партнерства в період «холодної війни». *Сучасне суспільство: політологічні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: збірник наукових праць*. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. Вип. 2 (25). 37–54 с. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/14187>
11. Abbas T. Examining Ideology, Asymmetry, and Ethnonationalism in the 2023 Israel-Gaza Crisis. *Perspectives on Terrorism*. Vol. XVII. Issue 4. 2023. 199–209 p. URL: <https://pt.icct.nl/sites/default/files/2023-12/RN%202.pdf>
12. Baidoun A. The Gaza Conflict 2013 and Ideologies of Israeli and Palestinian Media: A Critical Discourse Analysis. *Örebro University Department of Humanities*. 2014. 7–102 p. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:718720/FULLTEXT01.pdf>
13. Bein J., Hajjar L. Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict: a primer. *Middle East Research and Information Project*. 2017. 1–12 p. URL: https://merip.org/wp-content/uploads/2017/02/Primer_on_Palestine-IsraelMERIP_February2014final.pdf
14. Ben-Gurion D. Rebirth and Destiny of Israel. *Philosophical Library, New York*. 1954. 242 с. URL: <https://archive.org/details/rebirthdestinyof00beng>
15. Elmalı B. From Past to Present: The Israeli-Palestinian Conflict. *TRT World Research Centre*. 2023. 1–35 p. URL: <http://surl.li/khkerz>
16. Finaud M. Comparing the Ukraine and the Gaza wars: the force of law and the law of force. *Geneva Centre for Security Policy*. 2024. 2–28 p. URL: https://viimes.org/wp-content/uploads/2024/06/FINAUD_COMPARING-THE-UKRAINE-AND-THE-GAZA-WARS.pdf
17. Fraser G. The Arab–Israeli conflict. *Studies in contemporary history*. Second edition. *Palgrave Macmillan*. 2004. 17–200 p. URL:

<http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/45611/1/68.T.%20G.%20FRASER.pdf>

18. Gans C. A just Zionism: on the morality of the Jewish state. *Oxford University Press*. 2008. 208 p. URL: <https://archive.org/details/justzionismonmor0000gans>

19. Goldenberg I. Lessons from the 2013-2014 Israeli-Palestinian final status negotiations. *Voices from the Field Series*. 2015. 5–31 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/189778/CNAS_Final_Status_Negotiation_web.pdf

20. Gonzalez A. The U.S. Mediator Role in the Israeli Palestinian Conflict. *A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in International Affairs*. 2015. 12–135 p. URL: https://www.academia.edu/34592752/The_U_S_Mediator_Role_in_the_Israeli_Palestinian_Conflict

21. Hassan A. Barari. The Middle East Peace by Piece: The Quest For a Solution to the Arab-Israeli Conflict. *The Hashemite Kingdom of Jordan The Deposit Number at The National Library*. 2009. 15–142 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/06836-book.pdf>

22. Israel/Palestine: Exploring a one state reality. *Pomeps studies 41. Project on Middle East political science*. 2020. 3–84 p. URL: https://pomeps.org/wp-content/uploads/2020/07/POMEPS_Studies_41_Web.pdf

23. Kasmani F., Mustafa M., Rahman S., Ramle A., Yusoff S. Ideology in The Reporting of Palestinian and Israeli Conflict: A Study on Al-Jazeera News. *Ulum Islamiyyah journal*. Vol. 9. 2013. 77–102 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/278671816_Ideology_in_The_Reporting_of_Palestinian_and_Israeli_Conflict_A_Study_on_Al-Jazeera_News

24. Kelman H. The Interdependence of Israeli and Palestinian National Identities: The Role of the Other in Existential Conflicts. *Journal of Social Issues*. Vol. 55. No. 3. 1999. 581–600 p. URL: https://www.wcfia.harvard.edu/files/wcfia/files/hck_interdependence.pdf

25. Kelman H. The Israeli–Palestinian Peace Process and Its Vicissitudes. Insights From Attitude Theory. *American Psychological Association*. 2007. 287–303 p. URL: <https://scholar.harvard.edu/hckelman/files/Vicissitudes.pdf>
26. Khalidi R. The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood. *Beacon Press*. Boston. 2007. 340 p. URL: <https://archive.org/details/ironcagestoryofp0000khal>
27. Kriesberg L. Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict. *Journal of Peace Research*. Vol. 38. No 3. 2001. 373-392 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/242138011_Mediation_and_the_Transformation_of_the_Israeli-Palestinian_Conflict
28. Lorena S. Neal. The Roots of the Israeli-Palestinian Conflict: 1882-1914. *History Research Honors Project*. 1995. 4-34 p. URL: https://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1026&context=history_honproj
29. Maratib A., Mustafa G., Ahmad T. Arab Israel Conflict: Historical Analysis. *Annals of Human and Social Sciences*. 2022. 27-36 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/366929531_Arab_Israel_Conflict_Historical_Analysis
30. Mitchell S. The Function of Religion in the Israeli-Palestinian Conflict. A thesis submitted in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Science in Conflict Resolution. *Portland State University*. 53 p. 2017. URL: https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4948&context=open_access_etds
31. Nasereddin S. Impact of social media platforms on international public opinion during the Israel war on Gaza. *Global Change, Peace & Security*. 2024. 17 Dec. URL: https://www.researchgate.net/publication/387157186_Impact_of_social_media_platforms_on_international_public_opinion_during_the_Israel_war_on_Gaza

32. Ophir A. Understanding Palestine-Israel: Ideologies and Practices. *Watson Institute for International and Public Affairs*. 2018. 1–9 p. URL: <http://surl.li/pzfucx>
33. Ortiz A. The Palestinian-Israeli conflict: an analysis of Palestine's bid for statehood. *CEI International Affairs*. 2015. 3–32 p. URL: https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/65843/1/Alejandro_Monero_TFM.pdf
34. Qarmout T. Predictable in Their Failure: An Analysis of Mediation Efforts to End the Palestinian Split. *Routledge*. Vol. 31. No. 3. 283–308 p. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13533312.2024.2338410?needAccess=true>
35. Rajmil D. The Arab-Israeli conflict: old actors, new keys. *University of Vienna*. 2011. 2–13 p. URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7429820.pdf>
36. Said E. Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World. *Pantheon Books*. New York. 1981. 272 p. URL: https://archive.org/details/coveringislamhow00said_0
37. Salihu J. Historical foundation of the Israel-Palestine conflict. *University of Maiduguri, Nigeria* 2024. 1–37 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/381121075_HISTORICAL_FOUNDATION_OF_THE_ISRAEL-PALESTINE_CONFLICT
38. The Israel-Palestinian Conflict: Historical and Prospective Intervention Analyses. *The Carter Center*. 2003. 3–20 p. URL: <https://www.cartercenter.org/documents/1435.pdf>
39. Wilcox D. The Israeli-Palestinian Peace Process: Lessons from Oslo. *E-International Relations*. 2020. 1–9 p. URL: <https://www.e-ir.info/pdf/87622>
40. Zarembo K. Foreign policy audit: Ukraine-Israel. *Discussion paper, Institute of World Policy*. 2017. 4–35 p. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audyty-zovnishnoyi-polityky_Ukr_Yzrayl_eng_inet.pdf

41. Zhomartkyzy Z. The role of mediation in international conflict resolution. *Law and Safety*. 2023. № 3. 12–135 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/375256204_The_role_of_mediation_in_international_conflict_resolution
42. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0
43. Jewish virtual library. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/>
44. Pollack T. What is the «Green Line» in Israel? URL: <https://allisrael.com/what-is-the-green-line-in-israel>
45. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу бакалавра студентки спеціальності
,«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньої програми «Міжнародні відносини та регіональні студії»

Шарлай Олександр Романівни

на тему: «Історичний контекст і сучасні виклики арабсько-ізраїльського
конфлікту»

31.05.2025 р.

м. Харків

Кваліфікаційна бакалаврська робота студентки Шарлай Олександр Романівни присвячена фундаментальному дослідженню арабсько-ізраїльського конфлікту, його історичних коренів та сучасних викликів. У роботі здійснено глибокий аналіз причин, етапів та наслідків цього одного з найтриваліших конфліктів сучасності, а також визначено його вплив на регіональну та глобальну безпеку.

Під час написання кваліфікаційної роботи, студентка продемонструвала високий рівень теоретичних знань з міжнародних відносин, конфліктології та регіональних студій Близького Сходу, аналітичних навичок та здатність до самостійного проведення наукового дослідження.

Робота відзначається чіткою структурою, логічною послідовністю викладу матеріалу та обґрунтованими висновками. Студентка ретельно проаналізувала історичний контекст формування конфлікту, розкрила позиції ключових акторів, розглянула еволюцію переговорних процесів та оцінила

сучасні виклики, що стоять на шляху мирного врегулювання. Вона вміло оперувала значним масивом інформації, що свідчить про її глибоке занурення у тему.

Студентка показала здатність до критичного мислення та самостійного аналізу складних багатосторонніх відносин та динаміки конфлікту, включаючи вплив новітніх технологій та міжнародної дипломатії. Вона використала широкий спектр джерел, включаючи наукові статті, офіційні документи, аналітичні звіти та матеріали міжнародних організацій, що свідчить про її високий рівень підготовки та вміння працювати з інформацією.

Під час написання роботи студентка продемонструвала ініціативність, відповідальність та високий рівень самостійності. Її підхід до дослідження був професійним та науково обґрунтованим. Коректне застосування наукових методів дослідження забезпечило виконання поставлених у роботі завдань. Теоретична цінність роботи ґрунтується на глибокому і багатосторонньому вивченні теми.

Кваліфікаційна бакалаврська робота студентки Шарлай Олександри Романівни виконана на високому науковому рівні, відповідає вимогам, що пред'являються до бакалаврських робіт, і заслуговує на відмінну оцінку.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцентка

Ганна ПАНАСЕНКО

Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків
05.06.2025

Екзаменаційній комісії із захисту
кваліфікаційних бакалаврських робіт
студентів спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра
студентки спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Шарлай Олександри Романівни

на тему: «Історичний контекст і сучасні виклики арабсько-ізраїльського
конфлікту»

Кваліфікаційна бакалаврська робота Шарлай Олександри Романівни є надзвичайно актуальним та своєчасним дослідженням, присвяченим арабсько-ізраїльському конфлікту – одному з найскладніших та найвпливовіших конфліктів у світовій політиці. В умовах поточної ескалації та постійної уваги міжнародної спільноти до Близького Сходу, глибокий аналіз цього конфлікту є першочерговим завданням.

Актуальність теми не викликає сумнівів, оскільки арабсько-ізраїльський конфлікт, що має багатовікову історію та складну динаміку, продовжує залишатися джерелом нестабільності в регіоні та чинником, що впливає на глобальні геополітичні процеси. Дослідження його історичних витоків, етапів розвитку та сучасних викликів є критично важливим для розуміння перспектив його врегулювання та забезпечення безпеки.

Структура роботи є логічною та послідовною. Розділи роботи, що стосуються теоретико-методологічних засад конфліктології, історичного контексту та ключових етапів арабсько-ізраїльського протистояння, а також аналізу сучасних викликів, таких як роль зовнішніх акторів, новітні технології та перспективи мирного врегулювання, дозволяють повною мірою розкрити заявлену тему.

Змістове наповнення роботи свідчить про глибоке опрацювання значного обсягу наукової літератури, офіційних документів, аналітичних матеріалів та публіцистики. Авторка коректно використовує науковий апарат, оперує відповідною термінологією. Особливо цінним є аналіз впливу новітніх технологій (безпілотники, системи ППО) на військові стратегії сторін, а також урок, який може отримати Україна з досвіду Ізраїлю щодо забезпечення національної безпеки. Висновки щодо відсутності простого рішення та необхідності довгострокових зусиль для врегулювання є обґрунтованими та підтверджуються фактичним матеріалом.

Позитивними аспектами роботи є: ґрунтовний аналіз історичних коренів арабсько-ізраїльського конфлікту; Комплексне дослідження сучасних викликів, включаючи геополітичні зміни та технологічні аспекти; Виокремлення важливих уроків для України з досвіду врегулювання конфліктів на Близькому Сході, що підвищує практичну цінність роботи; актуальні висновки щодо

складності та багатофакторності конфлікту, що потребує гнучкості та міжнародної підтримки.

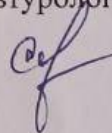
Серед незначних зауважень можна відзначити можливість більш детального розгляду ролі внутрішньополітичних факторів у кожній зі сторін конфлікту на процес його врегулювання. Деякі аспекти культурно-релігійного виміру конфлікту могли б бути проаналізовані глибше з точки зору їх впливу на сучасну динаміку.

Загалом, кваліфікаційна бакалаврська робота Шарлай О. Р. є цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке демонструє високий рівень підготовки студентки. Робота має як теоретичну, так і практичну цінність, розширюючи розуміння складних процесів конфліктогенезу та шляхів його врегулювання у сучасному світі.

Вважаю, що кваліфікаційна бакалаврська робота Шарлай Олександрю на тему «Історичний контекст і сучасні виклики арабсько-ізраїльського конфлікту» відповідає вимогам, що пред'являються до робіт такого типу, і заслуговує на високу позитивну оцінку, а її авторка – на присвоєння кваліфікації бакалавра за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

Кандидат політичних наук, доцент
викладач кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С Сковороди

Тетяна САВЕЛЬЄВА

